

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Zdravotně sociální fakulta

Katedra právních oborů, řízení a ekonomiky

Bakalářská práce

**Role rodiny a školy v prevenci
delikventního chování dětí třeboňských
základních škol**

Vypracoval: Pavel Zabilka

Vedoucí práce: JUDr. Milan Kučera, Ph.D.

České Budějovice 2014

Abstrakt

Klíčová slova: Rodina – Škola – Delikvence - Prevence.

V současné době je šíření sociálně - patologických jevů u dětí velmi specifické a svou roli v tomto procesu nepochybně hraje i rychlost kulturních a sociálních změn, k nimž v naší společnosti dochází a které zasahují do rodinného a školního života dětí. Negativním důsledkem je pak zpochybňování norem, jež společně s nevhodnými vzory přispívá k destabilizaci životních hodnot. Z toho pramení delikventní chování dětí v rodinách, ale i ve školním prostředí.

Hlavním cílem práce bylo zjistit, jaká míra delikventního chování se v současné době vyskytuje na třeboňských základních školách a jak může působit rodina a škola při prevenci tohoto sociálně - patologického jevu.

V teoretické části práce vymezuje základní pojmový aparát k danému tématu. Uvádí se zde základní klasifikace poruch chování etopedického charakteru a ty se rozdělují na dvě základní, a to podle společenské nebezpečnosti, a z hlediska věku. Jako příčiny delikventního chování se uvádí hlavní činitelé: dědičnost, sociální faktory, rodina a škola, které jsou odbornou veřejností označovány za základní. Ty následně charakterizujeme a vzniká tak obraz, který je zásadní pro celkový pohled na danou problematiku. Klíčovými institucím v oblasti výchovy - rodině a škole - je věnován v práci značný prostor. Představujeme hlavní funkci rodiny a zdůrazňujeme její význam a vliv, pokud jde o chování jedince. V samostatné kapitole Škola, se představují priority této instituce a charakterizují se témata, jako je funkce pedagoga a školní šikana. Oporou v teoretické části jsou pak relevantní odborné publikace. Práce nabízí více úhlů pohledu, aby vznikl komplexnější náhled na problematiku a ucelená představa o prezentovaném tématu.

Pro výzkumnou část práce byly stanoveny tři hypotézy, které se v rámci výzkumu ověřovaly. První hypotéza zněla: *Děti žijící v neúplné rodině mohou být náchylnější k delikventnímu chování.*

Druhá hypotéza: *Nadpoloviční většina respondentů se ve škole setkala s šikanou. A třetí: Děti jako oběti šikany se více svěřují vrstevníkům než rodičům a učitelům.*

Výzkum byl realizován prostřednictvím kvantitativní metody sběru dat. Zkoumaným souborem byli žáci z třeboňských základních škol. K danému tématu byla zvolena metoda dotazování, technika dotazník, čímž se podařilo zhodnotit cíl a ověřované hypotézy. Dotazník obsahoval šestnáct otázek a byl prostřednictvím pedagogického sboru základních škol distribuován vzorku stu respondentům.

Výsledek výzkumu poskytl odpověď na všechny položené hypotézy. První uvedená hypotéza se potvrdila: Pro dítě je důležitá funkce obou rodičů a v případě narušení této funkce rodiny jsou děti více náchylné k delikventnímu chování, což byl i výsledek a zároveň verifikace první hypotézy. Výsledkem studie tedy bylo, že neúplná rodina není zcela schopna v plném rozsahu plnit svoji výchovnou a preventivní funkci.

V případě výzkumu druhé hypotézy, spojené se sociálně – patologickým jevem šikany, se potvrdil předpoklad, že více než polovina dětí se v průběhu školní docházky se šikanou setkala.

I poslední hypotéza byla verifikována, přičemž se potvrdilo, že při zaznamenání šikany se děti více svěřují vrstevníkům než rodičům a učitelům.

Výzkum poskytl náhled na to, jakou má škola a rodina nezaměnitelnou funkci ve vývoji dítěte. Důvěra a psychická podpora v období vývoje dítěte je jak v rodině, tak ve školním prostředí faktorem, který ovlivňuje jeho pozdější zdravý vývoj.

Abstract

Key words: Family – School – Delinquency - Prevention

Today the impact on the increase of sociopathological issues in children is very specific. This is, undoubtedly, caused by swift cultural and social changes taking place in our society and affecting the family and school life of children. The negative implications lie in questioning norms which leads – hand in hand with inappropriate examples – to the destabilization of life values, reflected by delinquent behaviour among children both at school and in their family.

The main objective of the present thesis was to find out the degree of delinquent behaviour taking place in grammar schools in the town of Třeboň today, and how the family and school can contribute to the prevention of this sociopathological phenomenon.

The theoretic section of the thesis defines basic related terms. We mention a simple classification of behaviour disorders covered by the special education of children with behavioural disorders which are divided into two basic categories based on the degree of social threat and age. There are two main factors contributing to delinquent behaviour: heredity; social factors; and family and school, defined as the key factors by experts. Subsequently, these are characterized giving an essential picture of the overall perspective of the issue covered by the thesis. Ample space is given to the characteristic of the terms "family" and "school" as they are the two institutions that are essential in terms of upbringing. We present the primary function of the family, highlighting its importance and impact when it comes to individual behaviour. In a separate section called "The School" are presented the priorities of this institution, characterizing the issues such as the role of teachers and bullying in school. The theoretic section is supported by relevant specialized publications. The thesis offers multiple views on the given issue in order to give a complex perspective and a comprehensive picture of our topic.

The research part of the thesis is based on three hypotheses which were verified during the research. The first hypothesis was the following: *Children from incomplete families may be more predisposed to delinquent behaviour.*

The second hypothesis: *More than half of respondents experienced bullying in school.* And finally, the third hypothesis was: *Children who experienced bullying tend to confide to their peers rather than parents or teachers.*

The research was carried out using the quantitative method of data collection with the sample represented by the pupils of grammar schools in Třeboň. In view of the topic we chose the interview method using a questionnaire, which made it possible to evaluate the object and the hypotheses to be verified. The questionnaire included 16 questions and was distributed by teaching staff of grammar schools to the selected respondents.

The research provided answers to all the hypotheses. The first hypothesis was confirmed: The function of both parents is important to the child; if it is affected, children are more prone to delinquent behaviour, which was both the result and verification of our first hypothesis. So the study revealed that an incomplete family is not able enough to fulfil its upbringing and preventive function.

The research of our second hypothesis, associated with the sociopathological issue of bullying, proved our assumption that more than half children have actually experienced bullying in school.

Finally, the last hypothesis was verified and confirmed: having experienced bullying, children tend to confide to their peers rather than parents or teachers. The research gave us a picture of how the function of both school and family is irreplaceable when it comes to the upbringing of children. Trust and psychological support in the development of children in both family and school are a factor impacting their healthy development in the future.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 5. 5. 2014

.....

Pavel Zabilka

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval vedoucímu bakalářské práce JUDr. Milanu Kučerovi, PhD., za ochotu, lidský přístup a odborné rady, které přispěly významnou měrou ke zpracování závěrečné práce. Poděkování patří též mým nejbližším za jejich trpělivost během celého studia.

Obsah

1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA	11
1.1 Pojmy	11
1.2 Základní klasifikace poruch chování	13
2 PŘÍČINY DELIKVENTNÍHO CHOVÁNÍ DĚTÍ	16
2.1 Dědičnost	16
2.2 Sociální faktory	16
2.3 Rodina	17
2.4 Škola	17
2.5 Syndrom hyperaktivity	18
3 RODINA	19
3.1 Definice rodiny	19
3.2 Funkce rodiny	20
3.3 Význam rodiny a její vliv na chování jedince	23
3.4 Výchova v rodině	24
3.4.1 Nevhodné přístupy v rodičovské výchově	25
3.5 Poruchy v rodičovství	26
4 ŠKOLA	29
4.1 Funkce pedagoga	29
4.2 Šikana	29
4.2.1 Faktory šikany	30
4.2.2 Šikana ve školských zařízeních	31
4.3 Význam školy v prevenci delikventního chování	32
5 PREVENCE	34
5.1 Preventivní programy určené rodičům	35
5.2 Preventivní programy vázané na školu	35
6 VÝZKUMNÁ ČÁST	37
6.1 Cíl výzkumu	37
6.2 Metodika výzkumu	37

6.2.1 Stanovení výzkumných hypotéz	37
6.2.2 Charakteristika zkoumaného souboru.....	38
6.2.3 Organizace výzkumu	38
7 INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT.....	39
7.1 Výsledky zkoumaných hypotéz	58
8 DISKUZE	65
9 ZÁVĚR	68
10 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	70
11 PŘÍLOHY	73

Úvod

O zřetelně viditelném úpadku morálních hodnot ve společnosti se v současné době mluví stále častěji. Často se hovoří o morálce a etice, které se z naší společnosti pomalu vytrácejí. Někteří autoři pojmy morálka a etika významově od sebe rozlišují, jiní naopak nikoliv. Za morální považujeme jednání jednotlivců ve společnosti, které vyjadřuje nějaké zvyky, dodržování závazných norem a předpisů. Základem etiky je, zda rozpoznáme, co je dobré a co zlé, přemýšlíme o tom, co je pro mě a společnost dobré a přínosné a co je již za hranou.

Výchovou a rozvojem etiky ve společnosti přispívá nejvyšší měrou rodina. Rodina má od samého počátku vývoje výsostní postavení ve výchově jedince a tím předurčuje jeho budoucnost. V případě, že dojde k selhání jedné z této základních funkcí rodiny, následují negativní projevy, které se mohou vyvinout až v sociálně - patologické jevy. Z takzvaného problémového chování se časem může vyvinout porucha chování, s kterou se pak jedinec může potýkat ve zbytku svého života.

Nezpochybnitelnou pomoc při výchově dětí má školní prostředí. Zde u dětí dochází k socializaci v kolektivu, což přináší nejen pozitivní vliv na vývoj dítěte, ale mnohdy i negativní, kdy dochází k přebírání nežádoucích projevů v chování. V odborné literatuře se uvádí, že učitel by neměl být pouze dobrým pedagogem, ale zároveň vychovatelem, organizátorem, sociologem i psychologem. Začít by měl každý u sebe, neboť jak se říká, řetěz je tak silný, jak silný je jeho nejslabší článek.

Ve svém životě jsem se setkal s mnoha nevhodnými projevy chování ve společnosti. Nejvíce na mě ovšem zapůsobila školní praxe na Odboru sociálně právní ochrany dětí v Třeboni, kdy jsem přicházel do kontaktu s rodinami, které selhaly ve své odpovědnosti za výchovu dítěte. To byl také jeden z důvodů, proč jsem si vybral toto téma mé bakalářské práce.

1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

V této kapitole je poskytnut výčet důležitých základních pojmů, které jsou součástí našeho odborného výkladu i následného praktického výzkumu.

1.1 Pojmy

Dítě

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí definuje v souladu s Úmluvou o právech dítěte pojem dítě tak, že dítětem je osoba nezletilá, tedy osoba mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. V trestně právních předpisech se dítětem rozumí osoba mladší 18 let, pokud trestní zákon nestanoví jinak (Úmluva o právech dítěte – čl. 1).

Mládež

Mládež z pohledu jednotlivých vědních disciplín lze definovat odlišně. Z pedagogického hlediska je definována jako společenská skupina osob, které se nacházejí ve stavu vývoje mezi dětstvím a dospělostí (Průcha, 2001, s. 125).

Mladistvý

Mladistvý je osoba, která již dovršila patnáctý rok věku, avšak nepřekročila osmnáctý rok věku a je tedy relativně trestně odpovědná. „Pojmem mladistvý je označována kategorie osob, které spáchaly trestný čin, jsou již trestně odpovědné, ale jejich postavení je v rámci trestního práva modifikováno, a to zpravidla jak u základů trestní odpovědnosti, jejich následků, tak v trestním řízení“ (Kuchta, 2012, s. 267).

Zletilost

Za zletilou osobu je v právním řádu považována osoba, která dovršila osmnáctého roku věku (před dosažením tohoto věku se plné svéprávnosti nabývá přiznáním svéprávnosti, nebo uzavřením manželství, přičemž takto jednou nabytá zletilost se pak neztrácí ani zánikem manželství, ani prohlášením manželství za neplatné) (Občanský zákoník - §30).

Nezletilost

Za nezletilou osobu je považována osoba, která nedovršila osmnáctého roku. V občansko-právních předpisech se tato osoba nazývá nezletilou, a to za předpokladu, že zletilosti nenabyla dříve, což je podle platných právních norem České republiky možné pouze uzavřením manželství. Nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku (Občanský zákoník - §31).

Delikvence

Především se jedná o jednání, která porušují nejen právní normy (jejichž ochrana je zabezpečena právními předpisy), ale i činy, jež ohrožují a porušují základní společenské vztahy a jejich stupeň nebezpečnosti nedosahuje úrovně trestných činů. Nejčastěji se dnes takto označují trestné činnosti mládeže (Průcha, 2001, s. 38).

Kriminalita

Kriminalita je pojem odvozený z latinského *crimen* - zločin a řeckého *logos* – učení o zločinu. Tímto pojmem je označen protispolečenský projev, který Trestní zákon považuje za trestný čin. V sociologickém pojetí do kriminality zahrnujeme i takové sociálně - patologické jevy, jejichž výskyt nemusí být regulován trestním právem, ale přesto již s trestnou činností úzce souvisí (konzumace drog, alkoholismus, extremismus atd.) (Novotný, 2001, s. 15).

Kriminalita dětí a mládeže

Jedná se o jednání osob mladších osmnácti let, kdy došlo k překročení právních a společenských norem, které jsou charakteristické pro trestný čin. Osoby ve věku patnáct až osmnáct let, jež se označují jako mladiství, jsou ze zákona trestně odpovědní s jistým omezením. V případě osob mladších patnácti let nejsou trestně odpovědné, spáchá-li však dítě mezi dvanáctým až patnáctým rokem věku čin, za který lze dle trestního zákona uložit výjimečný trest, může se takovému jedinci uložit v občansko-právním řízení ochranná výchova (Kuchta, 2012).

Někdy se směšují názvy delikvence, kriminalita a označení se hodnotí jako totožné. Obecně lze říci, že delikvence je širší pojem než kriminalita. „V užším smyslu se jím rozumí kriminalita dětí a mladistvých – tedy případy, kdy dítě spáchá čin jinak trestný nebo mladistvý trestný čin. V širším smyslu je možné pod pojem zahrnout i jednání, která nejsou trestným činem pouze díky nízkému stupni nebezpečnosti, tzn. např. některé přestupky, svými znaky odpovídající či podobající se formálním znakům trestných činů“ (Kuchta, 2012, s. 266-267).

1.2 Základní klasifikace poruch chování

Poruchy chování etopedického charakteru jsou provázeny rozličnými projevy různého stupně, jako jsou neposlušnost vzdorovitost, lhaní, krádeže a záškoláctví. Takovýto projev vede až k delikvenci (Müller, 2001).

„Definice poruchy chování je nezbytná pro správné pochopení problematiky dítěte s poruchou chování a její uchopení v celém jeho životním kontextu. Široká škála definic poruch emocí a chování je obrazem různých konceptů problematiky, která je tímto fenoménem lidského bytí spojena“ (Vojtová, 2008, s. 87).

V etopedické literatuře rozlišujeme poruchy chování:

- *podle stupně společenské nebezpečnosti*
- *z hlediska věku*

Podle stupně společenské nebezpečnosti:

Disociální chování

Je nespolečenské, nepřiměřené a nezvládnutelné přiměřenými pedagogickými postupy. Nejčastěji se objevuje v rodinné nebo školní výchově – jedná se o přestupky proti školnímu řádu, negativismus, lži, vzdorovitost, neposlušnost. Svými projevy jsou často charakteristické pro určitá vývojová období (puberta) nebo průvodní jevy jiného primárního postižení (LMD, neurózy). Chování se dá zvládnout přiměřenými pedagogickými postupy. Pomocí jsou poradenské nebo ambulantní terapeutické péče (psycholog, speciální pedagog) a ve většině případů mají přechodný ráz (Vojtová, 2008, s. 66).

Asociální chování

Je v rozporu se společenskou morálkou. Vzhledem k nedostatečnému nebo dokonce chybějícímu sociálnímu cítění dochází k výraznému odlišování se od společenského průměru a základních etických norem. Porušováním společenských, ale nikoli právních norem, ve svých důsledcích poškozuje jedinec svým jednáním spíše sám sebe (alkoholismus, záškoláctví, toxikomanie) a jeho projevy mají setrvalý charakter s častou frekvencí, někdy až s mírně vzestupnou.

Asociální chování se může dostat až do patologií, které spadají do klinického obrazu některých nemocí, jež jsou vázány na starší školní věk (Vojtová, 2008, s. 66).

Antisociální chování

Jsou všechna protispolečenská jednání bez ohledu na věk, původ a sílu činu. Má za následky poškození společnosti, ale i jedince samého. Svým chováním jedinec porušuje

zákony dané společnosti. Reeducace je možná jedině prostřednictvím ústavní péče (školská zařízení nebo věznice). Formou takového chování je veškerá trestná činnost (krádeže, loupeže, vandalství, sexuální delikty aj.).

„Antisociální chování zahrnuje veškeré protispolečenské jednání bez ohledu na věk jedince, původ a intenzitu činu. Svými důsledky poškozuje společnost i jedince, ohrožuje nejvyšší hodnoty včetně lidského života“ (Müller, 2001, s. 204).

Z hlediska věku:

Věková kategorie 6-15 let

Jde o období počátku školní docházky. Pro dítě velmi náročné období jak po stránce fyzické, tak psychické. Přináší do té doby mnoho změn (povinnost podřízení se určitému režimu, autoritě učitele a začlenění se do nového kolektivu). V případě, že má dítě s tímto novým režimem problémy, staví se buď k těmto novým požadavkům negativně či lhostejně. Může docházet k záškoláctví, neposlušnosti, vyrušování, lžím a drobným krádežím. Těžkým obdobím pro dítě je puberta, zvláště pro děti z narušeného prostředí (Vitásková, 2005, s. 28).

V této věkové kategorii je závadovou činností *dětská delikvence a kriminalita* (převážně se jedná o spontánně páchané trestné činy, méně často plánované).

Věková kategorie 15-18 let

Jedná se o tzv. *juvenilní delikvenci* neboli *kriminalitu mladistvých*. V tomto období se formují hlavní rysy osobnosti. Jde o kritické období charakteristické převážně sociálními změnami. Dochází k velmi silnému vlivu vrstevníků, tvoří se party (velmi neschopné až nemožné vytrhnout člověka z party). V tomto období dochází k řadě trestných činů povahově blízkých kriminalitě dospělých, nejčastěji násilí proti jednotlivci i skupině, výtržnictví, krádeže, rozkrádání, v poslední době též trestné činy související s toxikomanií a patologickým hráčstvím (Vitásková, 2005, s. 30).

2 PŘÍČINY DELIKVENTNÍHO CHOVÁNÍ DĚTÍ

2.1 Dědičnost

Dědičnost je možné pojmenovat jako proces, ve kterém jedinec získává vlastnosti nebo predispozice k vlastnostem rodičů. V současné době, v oblasti lidského chování, je dědičnost velmi nedoceněný aspekt. Téměř všechny osobnostní rysy, zájmy a postoje jsou dědičné.

„Genetická vloha jen zvyšuje pravděpodobnost, že na chování budou mít vliv další činitelé, bez nichž by se delikventní jednání neuskutečnilo“ (Matoušek, 2011, s. 23).

„Studie dědičnosti jsou obvykle podnikány na dospělé populaci. Vztáhnout jejich výsledky na mládež nejde bez upozornění na fakt, že hranice mezi „delikventem“ a „nedelikventem“ je během dospívání mnohem méně ostrá než v dospělosti“ (Matoušek, 2011, s. 23).

2.2 Sociální faktory

Sociální faktory se projevují především v pozdějším adolescentním věku. Vztahy se stejně starými vrstevníky tvoří velkou část sociálních aktivit adolescentů. Především na počátku mají instrumentální charakter a slouží k ujasňování vztahu k sobě samému. Vědomí společenské příslušnosti posiluje pocit sounáležitosti s vlastní věkovou skupinou (generací). Tento pocit je zesílen též zásluhou mediálního působení. S vědomím této skupinové příslušnosti, solidarity, vzájemné pomoci ale mohou vést i ke krizovému chování, což jsou typické skupinové formy aktivit, jako jsou: konzumace alkoholu, drog, delikvence, násilí atd. (Macek, 2003, s. 83).

„Studie prováděné na uvězněných nebo nedobrovolně ústavně vychovávaných mladistvých jsou bezpochyby ovlivněny i prostředím, v němž se mladý člověk nalézá. To může zvyšovat jeho frustrovanou agresivitu, mohou tím být tlumeny jeho rozumové schopnosti“ (Matoušek, 2011, s. 53).

2.3 Rodina

Porucha rodiny je jeden z nejvýznamnějších faktorů, který má za následek delikventní chování dětí. Poruchou rodiny se rozumí, kdy dochází k neplnění základního požadavku, který je společností na rodinu kladen. Dochází k selhání některého z členů rodiny, což bývá označeno za poruchu *sociálně-výchovné funkce rodiny*.

V rodině, kde dochází k nedostatečnému uspokojení důležitých potřeb, se objevuje sociální a psychická deprivace. Ta následně způsobuje vážné poruchy nejen v intelektovém, ale i emočním vývoji, a to díky konkrétnímu postoji rodičů k dítěti. Vznik deprivace v rodině bývá méně nápadným, o to významnějším prvkem. Nejčastějším důvodem bývá odloučení od matky (nemusí být fyzicky nepřítomná). To se týká hlavně tzv. „špatných“ rodin. Deprivace v rodině vzniká buď na základě vnějších příčin, nebo příčin psychologických (Langmeier, Matějček, 2011, s. 138).

„Rodina je tradičně považována za hlavního činitele, jenž svým selháváním dětem umožňuje kriminální chování. Rodina ovšem není jen neměnná instituce, její funkce se v novodobé historii v západních zemích výrazně proměnily“ (Matoušek, 2011, s. 37).

2.4 Škola

Školní docházkou se pro dítě vytrácí postavení, jaké do té doby mělo v rodině. Dochází k přizpůsobení se novému životnímu rytmu: nucené vstávání v určitou dobu, přestávkami rozdělené vyučovací hodiny, plnění každodenních úkolů, přizpůsobení se

velkému kolektivu dětí, přesné plnění školních zadání. Pedagog se pro dítě nejprve stává nejvýznamnější osobou. Po vývoji vztahů se spolužáky se stává autoritou a začíná se vyrovnávat autoritě rodičovské. Hodnocením známkami za podaný výkon a za chování se jeho autorita upevňuje.

Dítě si velmi brzy ve třídě vytváří vlastní „subkulturu“, která má své zvyklosti a rituály, na něž je pedagog někdy více či méně napojen. Dochází k přirozenému dělení „subkultury“ na dívky a chlapce. V mnoha případech jsou tyto podskupiny vzniku asociálních skupin, a to již u dětí na prvním stupni školy (Matoušek, 2011, s. 75).

„Na školu klade společnost ještě řadu dalších požadavků. Škola by měla děti nejen kvalifikovat pro budoucí práci, ale také je vychovávat k občanské angažovanosti, a to ve spolupráci s rodinou. Není však vždycky snadné skloubit zájmy společnosti, rodiny a školy“ (Matoušek, 2011, s. 67).

2.5 Syndrom hyperaktivity

Je to jeden z nezpochybnitelných faktorů, který nese název lehká dětská encefalopatie, kterou začátkem našeho století popsal anglický lékař G. Still. Dnes se tomuto souboru příznaků říká *syndrom hyperaktivity*. V současné době trpí tímto syndromem 10-15% dětí; ve většině případů tento syndrom postihuje asi třikrát více chlapce než dívky (Matoušek, 1996).

Symptomy jsou neposednost, změny nálad a impulzivita v chování jedince. Při dlouhodobém sledování vývoje těchto dětí se ukázalo, že průběh pubertou ani adolescencí nejsou zárukou uzdravení.

Při dlouhodobých studiích v Kanadě bylo zjištěno, že syndrom hyperaktivity může být ve svém vlivu na pozdější kriminální chování dospívajícího brzděn vlastnostmi (úzkost, závislost na odměně), jež jsou pravděpodobně dědičné. Nové studie ukazují, že v adolescenci dochází u dětí postižených touto poruchou k agresivitě a sníženému sebehodnocení až u 16-30% jedinců. V dospělosti pak dochází k problémům adaptace na společenské prostředí (Matoušek, 1996, s. 16).

3 RODINA

Vymezení pojmu rodina bylo věnováno ve společenských vědách již mnoho pozornosti. Obecně bývá rodina charakterizována především z hlediska jejího postavení ve společnosti. Nakonečný (1999) vyznačuje svůj pohled na rodinu jako „charakteristickou primární skupinu, která je sociologicky charakterizována jako společenská instituce tvořící důležitý „stavební kámen“ lidské společnosti, neboť má řadu významných společenských funkcí, kromě jiných se v ní uskutečňuje primární socializace dítěte“ (Nakonečný, 1999, s. 292).

3.1 Definice rodiny

Hledat tu správnou definici rodiny je velmi obtížný úkol, neboť se jich v odborné literatuře vyskytuje velmi mnoho a každá svým způsobem zapadá do rozdílných konceptů jednotlivých autorů a jejich zaměření.

Listina základních práv a svobod je součástí ústavního pořádku České republiky. Tato listina zaručuje v naší společnosti ochranu rodině. Děti a mladiství, kteří vyrůstají v rodině, nebo bez rodiny, mají stejná práva a mají dle listiny zaručenu zvláštní ochranu. Rodiče pečující o své děti mají právo na pomoc státu (Listina základních práv a svobod – čl. 32).

Krebs (2005) ve své publikaci *Sociální politika* definuje rodinu jako „soubor společně bydlících a hospodařících manželů nebo partnerů s dítětem nebo dětmi, nebo jednoho rodičů s dítětem nebo dětmi“ (Krebs, 2005, 344 s.).

3.2 Funkce rodiny

„Funkce rodiny jsou většinou chápány jako úkoly, které rodina plní jednak vůči sobě samé, jednak vůči společnosti“ (Střelec, 1992, s. 74).

Základní funkce rodiny

Rozdělení základních funkcí (Střelec, 1992):

- Biologicko-populační funkce
- Socializačně-výchovná funkce
- Hospodářsko-ekonomická funkce
- Emocionální funkce
- Funkce odpočinku a obnovování tělesných a duševních sil

Biologicko-populační funkce

Je jednou ze základních funkcí rodiny ve společnosti, jejímž cílem je zachování lidského rodu. Každý má přirozenou touhu mít vlastní potomstvo a vytvářet pro správný vývoj svého dítěte ty nejlepší podmínky. K tomu přispívá rodina největším dílem. Významným prvkem pro budování rozsáhlé sítě sociálních vztahů je lidská sexualita. „Vedle populačního (reprodukčního) poslání rodiny věnuje sociologie značnou pozornost také druhé stránce biologické funkce rodiny – manželství jako prostředí pro společensky uznávaný pohlavní styk“ (Střelec, 1992, s. 75).

Sexuální život v manželství je paralelně spojen s životem citovým. V současné době bohužel dochází k tomu, že sexuální život je na manželství stále více nezávislý. Důvodem může být i dnes velmi rozšířené užívání antikoncepce, čímž je sexuální život oddělený od možnosti početí dítěte.

Socializačně-výchovná funkce

Rodina je první sociální skupinou, která učí dítě přizpůsobovat se životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti. „Spočívá v opravdovém zájmu o dítě a kvalitní péči o ně, v jeho výchově, v jeho přijetí jaké je porozumění mu v jeho vývoji a potřebách a požadavcích, jež nutno včas, náležitým způsobem a s plným zaujetím pro ně je uspokojovat, rozvíjet všechny jeho schopnosti a síly“ (Dunovský, 1999, s. 93).

Rodina je pro člověka základní životní role, kde se učí celý svůj život. Základem výchovy dítěte je výchova v rodině a je důležitá pro správné zařazení dítěte do společnosti. Výchovou v rodině se dítě učí kladně reagovat na styk s lidmi. Vzorem jsou mu rodiče, od kterých vnímá, jak se chovají k sobě navzájem, k ostatním lidem i k sobě samému. Rodina znamená pro dítě pocit bezpečí, podpory a pomoci. Je prvním zprostředkovatelem s okolním světem a učí, jak se chovat ve společnosti jiných lidí. Nejdříve dítě navazuje vztahy se širší rodinou a později se seznamuje se svými vrstevníky (mateřská škola, základní škola aj.) Na rozvoj a výchovu dítěte začíná též působit škola a další instituce, s nimiž přijde do styku (sportovní, zájmové kroužky aj.) (Střelec, 1992, s. 73-78).

Způsob výchovy dětí v rodině:

- a) *tradiční pojetí* – jiný názor není přípustný, co nejvíce je oddalován kontakt s okolním „špatným“ světem
- b) *demokratické pojetí* – diskutuje se o různých možnostech, v dnešní době často uplatňované
- c) *mírně liberální pojetí* – rodiče seznámí dítě se svými hodnotami a postoji, ale zároveň dítě seznamují s okolním světem v plné šíři
- d) *plně liberální pojetí* – rodiče ponechají na dítěti, aby si samo vybralo hodnoty – rychlý rozvoj dynamické osobnosti dítěte, není zde klasický vztah rodič-dítě,

spíše kamarádský vztah. Toto pojetí je často kritizováno, rodiče rezignují na výchovu dítěte.

Hospodářsko-ekonomická (zabezpečovací) funkce

„Zabezpečovací funkce se netýká jen oblasti materiální, ale postupně přechází do oblasti sociální, duševní až duchovní. Má tedy také v nejširším pojetí poskytovat svým členům životní jistoty“ (Dunovský, 1999, s. 93).

Dle Dunovského (1999) se tato funkce nevztahuje pouze na děti, ale též na všechny členy rodiny. V minulosti byl jediným živitelem rodiny muž, dnes se na zajištění hmotného zabezpečení rodiny podílí ve většině případů oba rodiče. Každý svým dílem přispívá k hmotnému zabezpečení rodiny. Rodiče jsou tak odpovědní za hmotné zajištění potřeb dítěte, za jeho zdravý a správný vývoj.

Střelec (1992) nazývá rodinu jako tzv. *mikrojednotku ekonomického rozhodování*, která využívá a investuje své prostředky, čímž napomáhá k rozvoji a stabilitě ekonomiky společnosti.

Důležitý je příjem rodiny, s kterým musí rodina hospodařit. Do rodinného příjmu se počítá i podpora od státu, neboť se projevují rozdíly v ekonomickém zabezpečení jednotlivých rodin (Střelec, 1992, s. 73-78).

Emocionální funkce

„Emocionální funkce v rodině je vázána na plně rozvinutého člověka, zralého, odpovědného, pro něhož citový vztah není něčím chvilkovým, ale trvalou bází jistoty a citovým zázemím pro všechny její členy“ (Dunovský, 1999, s. 93).

Rodičovská láska nese velký díl odpovědnosti za zdravý rozvoj citového života dítěte. Otec a matka mají v rodině svou nezastupitelnou úlohu. Matka nejvíce zasahuje do života dítěte, je středem jeho citové opory a představuje bezpečí. Naopak otec je pro dítě vzorem mužnosti a vzbuzuje v něm přirozenou autoritu. Pouze v dobře fungující rodině se dětem dostává vhodná citová výchova. Pokud však dojde k jejímu narušení (komunikace, porozumění aj.), vzniká tím nebezpečí mravního vývoje dítěte a v případě rozvodu rodičů se zvyšuje nebezpečí narušení takového vztahu. Pro děti, jež naopak

vyrůstají v dětském domově, dochází ke ztrátě citové výchovy a dochází k tzv. citové deprivaci (Střelec, 1992, s. 73-78).

Funkce odpočinku a obnovování tělesných a duševních sil

Význam této funkce zvýrazňují nedostatek volného času, pracovní vytížení, povinnosti a stres. Z celistvého pohledu je velmi důležité dodržování základních kritérií pro tělesnou a duševní pohodu. Za účelem udržování lidského zdraví je důležité dodržování správné životosprávy, mezi jejíž priority patří pohyb, odpočinek, správné dodržování stravovacích návyků, sport či pobyt na čerstvém vzduchu.

U menších dětí je potřebná pro jejich duševní pohodu přítomnost rodičů, děti staršího věku pak dávají přednost svým vrstevníkům (kamarádům), s nimiž tráví svůj volný čas (Střelec, 1992, s. 73-78).

3.3 Význam rodiny a její vliv na chování jedince

Významnou roli v rodině hraje její tradice. Uchováváním rodinné tradice dalším generacím je pozitivním znakem, zvyšuje stabilitu rodiny a odolnost proti vnitřním i vnějším stresům. Vazby mezi generacemi přesahují horizont původních rodin, někdy až daleko do minulosti. „Každá rodina, pokud je v psychologickém smyslu rodinou, udržuje vazby mezi svými členy a udržuje tradici. V životě rodiny je to jako v politice – tradice je zdrojem legitimacy“ (Matoušek, 1993, s. 57).

Matějček (1992) představuje a vnímá rodinu jako systém. Jedná se o jakýsi hlubší pohled na zkušenosti a poznatky. Koncepce systému „rodina“ se opírá o několik jednoduchých principů: v rodině jako systému nejsou pouze lidé sami o sobě, ale jsou zde lidé ve vzájemných interakcích a vztazích. Rodinu neurčujeme pouze ze znalosti jednotlivců, ale i z chování každého, neboť každý ovlivňuje i všechny ostatní (Matějček, 1992).

Takový systém má zpravidla své subsystemy - rozdělení v rodině generační příslušností, hierarchickým postavením, pohlavím a specifickými povahovými charakteristikami. Subsystemem tak může být například koaliční jednání matka s dcerou či otec se synem (Matějček, 1992, s. 34).

Rodičům je právě svěřena rozhodující výchova a svým jednáním by měli být vzorem pro své děti. „Rodiče odpovídají za harmonický rozvoj svých dětí. Zákon jim ukládá pečovat soustavně a důsledně o výchovu, výživu, chování a jednání dětí“ (Střelec, 1992, str. 76).

3.4 Výchova v rodině

Vališová (1994) v knize *Asertivita v rodině a ve škole* uvádí, že významnou součástí socializačního procesu je výchova a vzdělávání. Obě hodnoty jsou charakteristické pro rozvoj schopností a morálních charakterových vlastností dětí.

„Rodiče, učitelé, vychovatelé utvářejí a připravují dítě nejen pro současnost, ale zejména pro budoucnost. Děti se mají v rámci výchovy a vzdělávání učit nejen hodnocení minulosti, posuzování současnosti, ale i rozvíjet dovednosti, vyrovnávat se s budoucností, předvídat události, hodnotit stávající rozhodnutí a předpokládat následující průběh situací. Společným rysem všech moderních směrů ve výchově je komunikace a význam prožitku“ (Vališová, 1994, s. 38).

Langmeier (1998) ve své knize *Vývojová psychologie* uvádí, že pro upřesnění pojmu výchova navrhuje rozdělit významové koncepce:

- Normativní vymezení pojmu výchova: jednání se záměrem dosáhnout určitého pozitivního cíle (normy) ve vývoji osobnosti dítěte (předpokládá se určitý hodnotový žebříček vychovatele)

- Preskriptivní pojetí výchovy: pojednává o prostředcích (metodách), jež jsou vhodné k dosažení stanovených cílů (přičemž tyto cíle leží mimo oblast vlastní vědy o výchově a jsou určovány spíše morálkou společnosti i užšího společenství rodiny, školy apod.)
- Deskriptivní pojetí výchovy: jedná se o zkoumání a popisování postupů, které vychovatel užívá, ať vedou k žádoucím či nežádoucím výsledkům. Nehodnotí se, ale popisuje a sleduje se, jak lze z dítěte vychovat agresivní, panovačnou a sobeckou osobnost (Langmeier, 1998, s. 247).

3.4.1 Nevhodné přístupy v rodičovské výchově

Matějček (1992) během své bohaté psychologické praxe shrnul a definoval nevhodné výchovné postoje rodičů.

Výchovné postoje rodičů rozdělil následovně:

výchovu zavrhuující, zanedbávající, rozmazlující, příliš úzkostnou a protektivní, s předpojatou snahou o dokonalost dítěte a výchovu protekční.

- Výchova zavrhuující

Jedná se o skrytou nevraživou formu postoje vůči dítěti (nechtěné děti, neprovdané matky atd.). Důvodem bývá někdy pouhá existence dítěte, které evokuje rodičům nějaký životní nezdár, zklamání. Dítě je pak následně trestáno, omezováno, utlačováno a je zahrnuto do postoje vzdoru a protestu.

- Výchova zanedbávající

Většinou děti v rodinách s nízkou socioekonomickou úrovní. Děti jsou ponechávány sami sobě. Hlavní příčinou zanedbávající výchovy bývá nevhodný osobní příklad dospělých.

- Výchova rozmazlující

Zde dochází k přehnanému citovému lpění k dítěti. Rodiče ze strachu, aby se jim dítě neodcizilo nedovolují se osamostatňovat se. Na děti nejsou kladeny žádné, nebo nízké nároky. Rodiče postupně ztrácejí autoritu a dítě se těžko ztotožňuje s venkovním světem.

- Výchova příliš úzkostná a protektivní

Podobné jako u výchovy rozmazlující. Rodiče příliš ochraňují své děti a omezují je v jejich vlastní aktivitě. Následkem toho jsou pak děti permanentně frustrované. Dle temperamentu dítěte se snaží situaci překonat aktivním protestem, nebo agresivním chováním (i vůči rodičům).

- Výchova s předpojatou snahou o dokonalost dítěte

Rodiče se snaží, aby dítě bylo co nejdokonalejší. S vidinou úspěchu nejsou schopny odhadnout reálné možnosti dítěte. Jedná se o neukojené vlastní ambice rodičů, které přenášejí na své potomky. Výsledkem je přetěžování dítěte, které vede k obranným postojům dítěte.

- Výchova protekční

Cílem je dosažení hodnot výhodné pro život. Rodiče dítěti pomáhají, odstraňují mu překážky, pracují za ně se záměrem dosáhnout pro dítě co nejlepší pozice (Matějček, 1992, s. 60-63).

3.5 Poruchy v rodičovství

„Hlavní zdroj poruchy je možno vidět v našich podmínkách v selhání rodiny ve vztahu k dítěti, tedy především v rodičích samých. K nim, jejich osobnosti a stylu výchovy se váže pak fungování celého rodinného systému za předpokladu relativně

vyrovnaného nebo neustále se vyrovnávajícího uspokojování potřeb rodiny jako celku“ (Dunovský, 1999, s. 88).

Dunovský (1999) uvádí nejčastější *typy poruch rodičovství*, které ovlivňují chování jednotlivce:

- Velmi mladí rodiče

Po narození dítě u těchto mladých párů dochází nejprve k euforii, že jsou „dospělý“ nezávislý na svých rodičích, pak však ukáže jejich nezralost a nepřipravenost na roli rodiče. U matek pak dochází k podráždění, trestají své dítě a nejsou schopny hlubšího citu a lásky k dítěti.

- Rodiče ve vyšším věku

Většinou se jedná o odkládání početí z důvodu sociálních příčin jako je upřednostňování vlastní pracovní kariéry. Dochází pak k přecitlivění z obav o zdraví dítěte, o jeho psychický vývoj, čímž je dítě omezováno v přirozené aktivitě, aby si neublížilo.

- Matka zůstává po narození dítěte sama bez otce

Matka chce mít dítě pouze pro sebe a bojí se vlivu otce na jeho výchovu. Většinou se jedná o ženy s vysokoškolským vzděláním a ženy s uměleckou kariérou. Dítě následně pro svůj vývoj postrádá identifikaci s otcem v rodině, návyky a způsoby chování, což matka nemůže nahradit (Dunovský, 1999, s. 114-115).

Satirová (1994) ve své knize uvádí, že rodiče musí vytvořit pro správný růst svých dospívajících dětí vhodné prostředí stejně pečlivě, jak se o ně starali v době, kdy byly batolaty. Musí zachovat důstojnost dospívajících a rozvíjet jejich hodnoty. To vše je důležité pro jejich společenský růst (Satirová, 1994, s. 280).

Satirová (1994) dále upozorňuje, že „lidem bez ohledu na věk dělá dobře, když se mohou jeden druhého dotýkat a dávat najevo své city. Lásky a péče se neprojevuje vynášením smetí, přípravou jídla nebo výplatními páskami. Naopak, lidé projevují svou

lásku a péči tím, že hovoří otevřeně a naslouchají si navzájem, jsou k sobě přímí a opravdoví a prostě tím, že jsou pohromadě“ (Satirová, 1994, s. 21).

4 ŠKOLA

Škola je společenská instituce, jejíž tradiční funkcí je poskytovat vzdělání žákům podle určitých vzdělávacích programů. Její pojetí a funkce se mění se změnami společenských potřeb. Je to místo socializace žáků, které podporuje jejich osobnostní, sociální rozvoj a připravuje na život osobní, pracovní a občanský (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, s. 238).

4.1 Funkce pedagoga

Současná pedagogická věda staví na první místo výchovné prostředí školy a vhodné prostředí ve třídě. Pedagog by měl svým morálním kreditem, projevem, vlastnostmi, svým chováním a komunikací se žáky být jejich vzorem. Měl by citlivě vnímat verbální, ale i nonverbální projev žáka (neklid, výraz obličeje atd.), který může být projevem jeho myšlenek a citů. Na pedagogovi pak závisí, aby rozpoznal, hodnotil a pomáhal vytvářet příznivé vztahy k ostatním spolužákům (Kolář, 2009).

Pedagog je do značné míry schopen ovlivnit klima třídy. V případě, že se žák cítí ve třídě a ve společnosti svých spolužáků příjemně, se lépe i učí. Naopak dítě, které je psychicky nestabilní, šikanované a ustrašené, není schopno využít svůj intelektový potenciál. Pokud pedagog porozumí chování a reakcím žáků, může vytvářet vhodné prostředí pro jejich intelektový a sociální růst (Kolář, 2009, s. 38)

4.2 Šikana

Šikana je jakékoli chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit, ponižovat nebo zastrášovat jiného člověka či skupinu lidí. Šikana je závažnou agresivní poruchou chování vyskytující se v sociálním prostředí od útlého dětského věku až po stáří (Říčan, Janošová, 2010, s. 21).

4.2.1 Faktory šikany

Fieldová (2009) ve své knize uvádí faktory, které nejvíce ovlivňují chování jedince:

- Role školy
- Role rodiny

Role školy:

Šikana má ve školských zařízeních tradici. Na těchto školách agresori vědí a spoléhají, že jim jejich jednání projde. Řešení zjištěné šikany jsou takovou školou liknavé, snaží se o smír mezi obětí a agresorem u pedagoga v kabinetě, popřípadě se pokoušejí agresora ukáznit třídní důtkou. V těchto školských zařízeních chybí konzistentní celoškolská strategie, místo toho se soustřeďují na jeden ročník a ostatní pomíjí. V takových případech se školy tohoto typu vyhýbají slovu „šikana“ a maskují své strategie pod různé názvy programů, které zastírají základní informace o šikaně.

Role rodiny:

- Sourozenci

V případě velkého věkového rozdílu může docházet u mladšího ze sourozenců k tomu, že nemusí čelit takové konkurenci, má méně odpovědnosti a nevyvíjí si asertivní sociální dovednosti. Z takového dítěte se stává tzv. „pseudodospělý“.

- Věk rodičů

Dnes se stává běžným, že si rodiče pořizují potomky v pozdějším věku. Starší rodiče pak mohou postrádat energii, aby stanovili pevné hranice chování. Rodiče se stýkají s přáteli stejného věku, kteří již nemusejí mít potomky stejného věku, tím pádem děti nejsou v kontaktu se svými vrstevníky, ale umějí vycházet s dospělými.

- Slepovaná rodina

V případě narušeného rodičovství (rozchody, rozvody) dochází k situaci, kdy je dítě zranitelné, zmatené, rozzlobené a zavržené. Děti se musejí spoléhat na jednoho z rodičů a mají problém rozvíjet své asertivní schopnosti.

- Prarodiče

Prarodiče vychovávající děti mohou podrývat autoritu rodičů. Děti rozmazlují, posouvají hranice a nevyžadují přílišnou kázeň. Tímto způsobem své výchovy snižují sebevědomí dítěte a jeho schopnost jednání v obtížných situacích.

- Problémy v rodině

V případě rozepří a problémů mezi rodiči jsou děti velmi citlivé. Takto citlivé a plaché dítě je v domácím prostředí uzavřeno do sebe a trápí se. To se u dětí projevuje nízkým sebevědomím, nedostatečnou energií a ztrátou schopnosti řešit školní problémy jako je například šikana. V případě, že z pozice síly dochází od jednoho z rodičů k zastrašování, dítě se učí agresivitě a bezmoci (Fieldová, 2009, s. 53-57).

4.2.2 Šikana ve školských zařízeních

Význam školy nespočívá pouze ve výuce, vzdělávání, předávání znalostí, zadávání domácích úkolů, ale je to také místo, kde děti tráví určitý čas a s vrstevníky navazují nová přátelství. Bohužel je škola i místem, kde se děti setkávají se šikanou. Šikana postihuje více jak pětinu dětí základních škol a následky mohou být jak fyzického, tak psychického rázu. Dochází ke zhoršení schopnosti navazování normální komunikace s lidmi, která se může přenášet až do dospělosti (Kolář, 2009, s. 43)

Účastníci šikany

Agresori šikany velmi často pocházejí z rodin s nevhodnou výchovou. V těchto rodinách často prožili šikanu, ponižování a nemají důvěru svých rodičů. Následkem toho dochází k frustraci a jejich obětí jsou slabší spolužáci. V jiných případech může být agresorem jinak slušný a kultivovaný jedinec, u kterého se projevují sadistické sklony, strach a úzkost druhého jej pak vzrušuje. A v neposlední řadě se může jednat o agresora typu společensky oblíbeného spolužáka, který organizuje šikanu pro své vlastní pobavení i své okolí (Kolář, 2009, s. 36)

Obětí bývají jedinci, na které se opakovaně zaměřuje agrese a kteří se nemohou, nebo nedovedou proti tomuto jednání bránit. Obětí jsou většinou jedinci tělesně slabí, kteří nedovedou čelit síle agresora. Dále jsou to jedinci s nápadnými vnějšími znaky, kteří pro svou odlišnost mají problémy se začlenit do skupiny dětí. Může se jednat o děti s brýlemi, ryšavými vlasy nebo děti obézní. Posledním typem obětí jsou pak děti se svou rasovou odlišností (Říčan, Janošová, 2010, s. 58-59)

Martínek (2009) vytvořil typologii agresorů a obětí:

- Agresor hrubý, fyzický
- Agresor jemný, kultivovaný
- Agresor srandista
- Agresor spouštějící ekonomickou šikanu

4.3 Význam školy v prevenci delikventního chování

Význam školní prevence je v jejím metodickém vedení a činnosti pedagogických pracovníků školy (vyhledávání problémových projevů chování, preventivní práce s třídními kolektivy apod.). Velmi důležitá je pak koordinace a participace na rozvoji a realizaci aktivit školy zaměřených na prevenci sociálně patologických jevů (záškoláctví,

závislostí, šikany, násilí, vandalismu, prekriminálního a kriminálního chování aj.) (Říčan, Janošová, 2010, s. 111).

V současné době společnost klade na školu stále více požadavků. Škola by neměla pouze kvalifikovat své žáky pro budoucí zaměstnání, ale též vychovávat ke spolupráci s rodinou a občanské angažovanosti. Škola děti připravuje na dospělost a měla by být spojena se světem dospělých tím, že bude otevřenou institucí, kam vnější svět má a může vstupovat (Matoušek, 2011, s. 67).

Vzdělávací politika státu

Kriminalita mládeže jako jeden ze sociálně - patologických činitelů je jev, který je spojen ve společnosti s nezaměstnaností, nízkou motivací k práci, ale též s nedostatečným, nebo nedokončeným základním vzděláním. Vzdělávací politika státu může kriminalitu snižovat, neboť pomáhá snižovat sociální hendikepy. Příkladem můžou být skandinávské státy, které vypracovaly a zavedly systémy ekonomické podpory škol, jež jsou vázány na míru sociálního znevýhodnění dětí. Tato školská zařízení se sociálně znevýhodněnými dětmi získávají až dvojnásobný počet pedagogů, oproti školám, ve kterých se vzdělávají žáci s dobrým sociálním zázemím (Matoušek, 2011, s. 67-69).

„Svébytným kontrolním prvkem na úrovni základních a středních škol je školní inspekce; může plnit různé úkoly související s dodržováním předpisů na školách, se sledováním obsahu a metod výuky, vztahů mezi pedagogy a žáky apod.“ (Potůček 1995, s. 92).

5 PREVENCE

Prevenčí (z latinského *Praevenire* - předcházet) se rozumí soubor opatření, která mají předcházet nějakému nežádoucímu jevu.

Petrusek (1996) prevenci ve své knize rozděluje:

- Primární - se zaměřuje a zkoumá předpoklady, podmínky a jejich příčiny. Zaměřuje se na hledání způsobů, jak se jim bránit a předcházet.
- Sekundární – se snaží včas zachytit a bránit se proti prohlubování a šíření příslušných jevů. Je zaměřena především na ohrožené skupiny, jako je mládež menšiny nebo sociálně slabé.
- Terciální - úkolem této prevence je zabránit dalšímu opakování nežádoucího jevu (Petrusek, 1996, s. 842).

Dobře vedená primární a sekundární prevence kriminality nemůže být tak specifická, aby bránila pouze budoucímu kriminálnímu chování dětí. „Cílem primární prevence nemůže být pouhá absence sociálně-patologických jevů, cílem musí být presence sociálně příznivého chování, tj. chování, jež se neslučuje s jednáním protispolečenským“ (Matoušek, 2011, s. 263).

Volba cílové skupiny určuje nejvhodnější preventivní strategii. V případě, že není jasná definice cílové skupiny, její pracovní postup a hodnocení efektivity, nemůže být taková prevence přínosná. Čím více je v prostředí preventivní charakter, v němž se cílová skupina zdržuje, tím je větší naděje na její ovlivnění (Matoušek, 2011, s. 264).

5.1 Preventivní programy určené rodičům

Metody podpory rodin:

Videotrénink interakcí – metoda spočívá v tom, kdy vyškolený pozorovatel zaznamenává na kameru rodičovské chování vůči problémovému dítěti. Promítá vybrané pozitivní reakce dítěte, čímž se snaží posílit rodičovskou kompetenci.

Specializovaná denní centra – centra poskytují intenzivní a dlouhodobou péči dětem selhávajících rodin.

Výzkum některých projektů poskytl zjištění, že jsou následně schopny snížit riziko výskytu agresivního a asociálního chování dětí. U některých dlouhodobých studií se prokázal preventivní vliv těchto projektů na delikventní projevy dospívajících dětí. Je zřejmé, že jakákoli podpora rodiny je v současné době prevencí budoucí kriminality dětí z takových rodin (Matoušek, 2011, s. 267).

5.2 Preventivní programy vázané na školu

Škola je tradičně pokládána za místo, kde se děti učí novým *znalostem*, osvojují si postupy racionálně řešit problémy a mohou ovlivňovat nejen pouze žáky, ale též i rodiče a celé komunity.

Školy dnes vytvářejí pro žáky speciální preventivní programy, kde se děti mohou učit *sociálním dovednostem* - mohou si osvojit základy etiky a jak neagresivně odvrátit agresivní jednání někoho jiného. Cílem pedagoga je posílit sebehodnocení dítěte. Obdobným postupem je *posilování schopností řešit problémy* - formou diskusí v malých skupinkách se děti učí vnímat a respektovat názory druhých a dojít ke kompromisnímu řešení pro celou skupinu (Matoušek, 2011).

Oba druhy uvedených vzdělávacích programů pozitivně zlepšují atmosféru třídy, posilují vazby mezi dětmi a snižují asociální chování dětí, jež si zapojily do výcviku.

Dalším předpokladem k úspěšné školní prevenci je též výborná spolupráce mezi rodinou a školou. Pedagog by měl být připraven ne jenom pro kontakt se žáky, ale též s rodiči. Pokud má škola angažovat rodiče v preventivním programu, musí poskytnout pedagogům elementární výcvik v komunikaci s nimi. V případě, že se tak nestane, může dojít ke zhoršení vztahů mezi pedagogy a rodiči (Matoušek, 2011, s. 71-73).

6 VÝZKUMNÁ ČÁST

6.1 Cíl výzkumu

Primárním cílem mého výzkumu bylo pomocí dotazníkového šetření zjistit, jakou mají žáci třeboňských základních škol zkušenost s delikventním chováním a jakou úlohu v tomto směru hraje rodina a školní prostředí. Sekundárním cílem bylo poskytnout vedení třeboňských základních škol výsledky ze zpracovaného výzkumu v návaznosti na jejich minimální preventivní program (sledování chování žáků a boj proti nežádoucím jevům).

6.2 Metodika výzkumu

Pro výzkum jsem zvolil metodu kvantitativního šetření pomocí dotazníku. „Dotazník je způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí. Dotazník je nejfrekventovanější metodou zjišťování údajů. Tato frekventovanost je často dána lehkou konstrukcí dotazníku. Dotazník je určen především pro hromadné získávání údajů“ (Gavora, 2000, s. 99).

6.2.1 Stanovení výzkumných hypotéz

Stanovil jsem si tři hypotézy, které bych chtěl v této bakalářské práci za pomoci kvantitativního výzkumu dokázat:

- Hypotéza 1: Děti, které žijí v neúplné rodině, mají větší sklony k delikventnímu chování
- Hypotéza 2: Nadpoloviční většina respondentů se ve škole setkala s šikanou

Hypotéza 3: *Děti jako oběti šikany se více svěřují vrstevníkům než rodičům a učitelům.*

6.2.2 Charakteristika zkoumaného souboru

Základní soubor tvoří žáci základních škol v Třeboni, přesněji ZŠ Na Sadech Třeboň a ZŠ Sokolská Třeboň.

ZŠ Na Sadech Třeboň – devítiletá základní škola vzdělávající žáky I. a II. stupně, se současným celkovým počtem 382 žáků.

ZŠ Sokolská Třeboň – devítiletá základní škola vzdělávající žáky I. a II. stupně, se současným celkovým počtem 435 žáků.

6.2.3 Organizace výzkumu

Výzkumný projekt byl proveden na dvou základních školách v Třeboni. Tento projekt jsem zvolil záměrně, neboť pocházím z téhož města a strukturu zmíněných škol velmi dobře znám.

Nejdříve jsem sestavil dotazník, jehož obsahem bylo šestnáct uzavřených otázek s možností výběru vícero odpovědí. Poté jsem osobně kontaktoval vedení základních škol a informoval je o mém výzkumném projektu. Společně s vybranými pedagogy jsme pak žákům s vysvětlením rozdali dotazníky a zdůraznili anonymitu jejich odpovědí.

Celkový počet rozdaných dotazníků byl 100. Návratnost vyplněných dotazníků od respondentů byla 100%. *Základní škola Na Sadech*: celkem 49 respondentů, z toho na I. stupni 12 žáků (dívky) a 12 žáků (chlapci) a na II. stupni 17 žáků (dívky) a 8 žáků (chlapci). *Základní škola Sokolská*: celkem 51 respondentů, z toho na I. stupni 11 žáků (dívky) a 14 žáků (chlapci) a na II. stupni 14 žáků (dívky) a 12 žáků (chlapci).

7 INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT

Získaná data z výzkumu jsou uspořádána do tabulek a grafů. U každé dotazníkové otázky je grafické znázornění odpovědí respondentů s komentářem k jednotlivým zjištěným údajům.

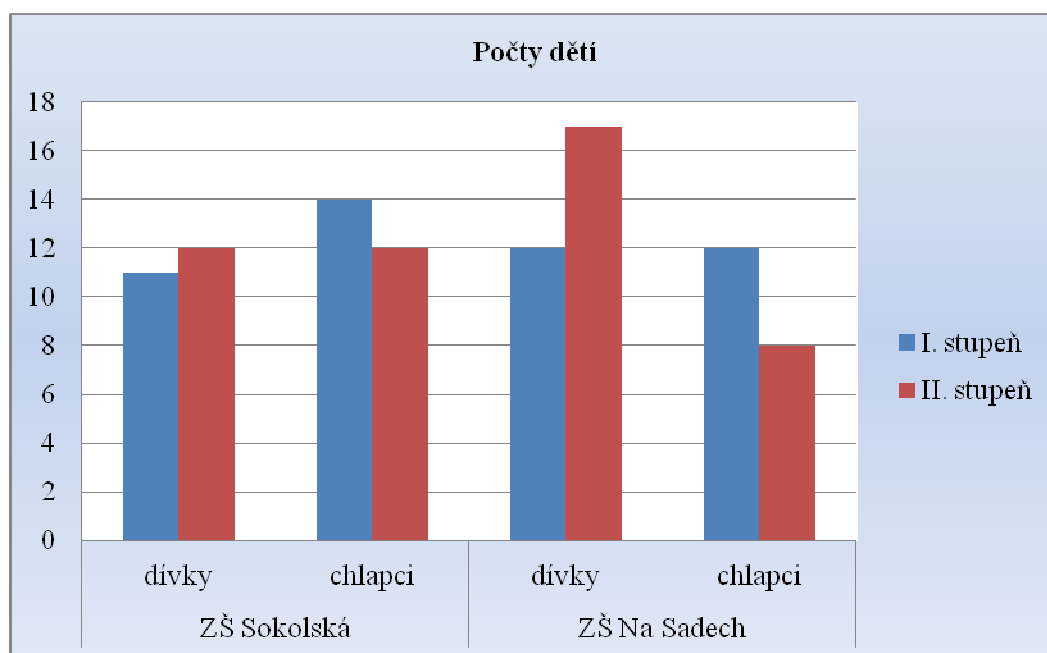
Tabulka č. 1: Struktura počtu dotazovaných žáků – ZŠ Na Sadech Třeboň

Základní škola Na sadech			
	I. stupeň	II. stupeň	Celkem
Dívky	12	17	29
Chlapci	12	8	20
Celkem	24	25	49

Tabulka č. 2: Struktura počtu dotazovaných žáků – ZŠ Sokolská Třeboň

Základní škola Sokolská			
	I. stupeň	II. stupeň	Celkem
Dívky	11	14	25
Chlapci	14	12	26
Celkem	25	26	51

Graf č. 1: Grafická struktura počtu dotazovaných žáků

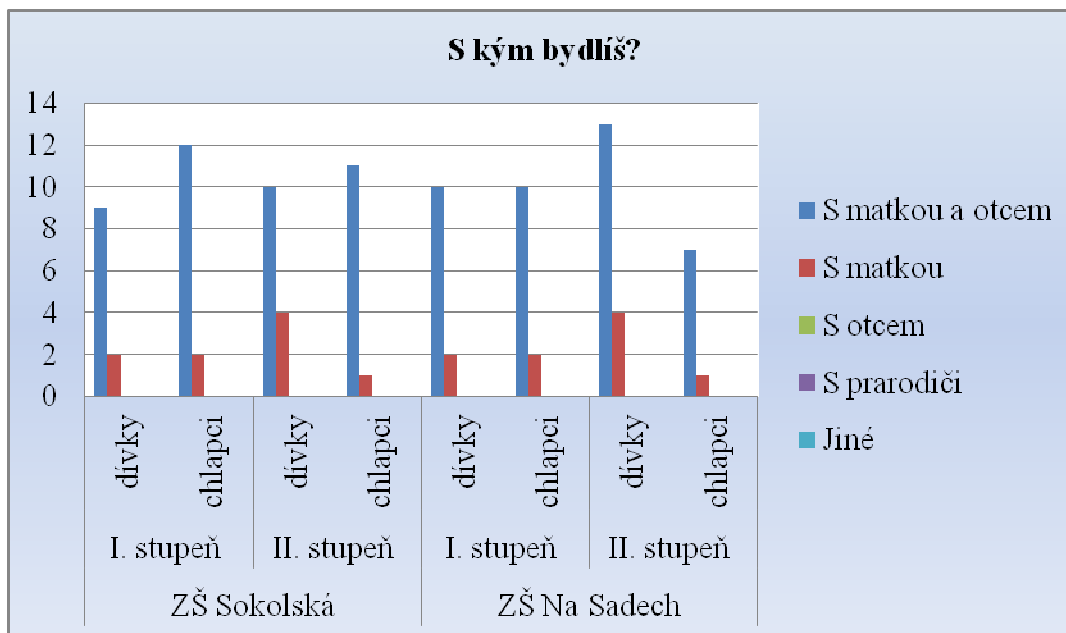

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 1: S kým bydlíš?

Graf č. 2: Rozdělení odpovědí dle školního stupně a pohlaví v absolutních četnostech (N=100)

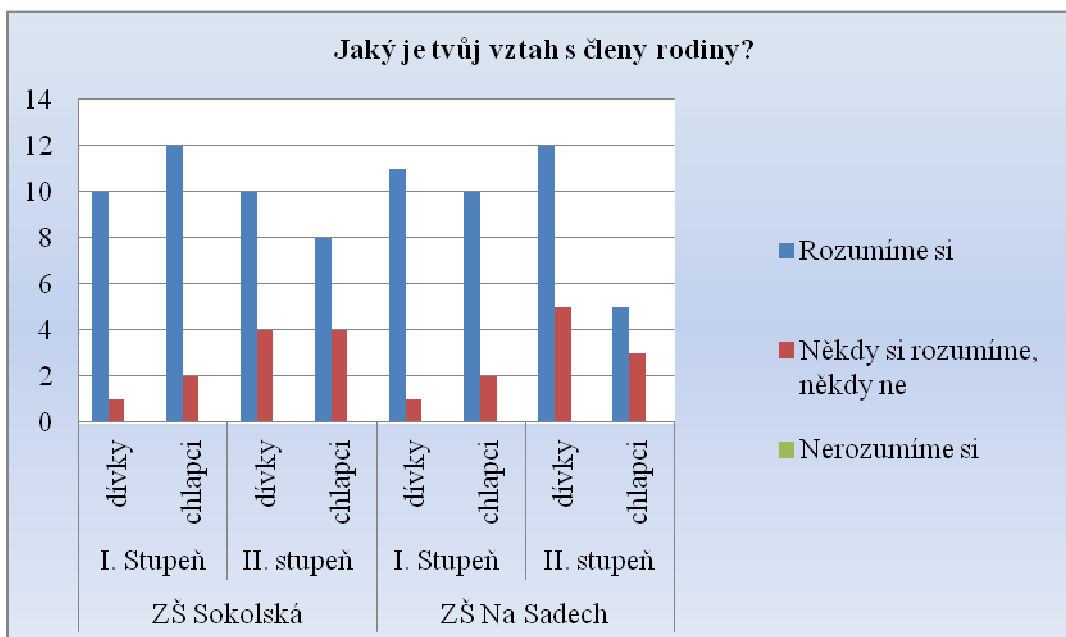

Zdroj: vlastní výzkum

Zde mě zajímalo, v jakém prostředí děti vyrůstají. Zda vyrůstají v úplné, či tzv. neúplné rodině. Z grafického znázornění vyplývá, že většina respondentů z obou základních škol i školních stupňů žije v *úplné rodině* (přesně se jedná o 82 žáků). V neúplné rodině žije na obou základních školách a stupních celkem 18 respondentů *s matkou*.

Otázka č. 2: Jaký je tvůj vztah s členy rodiny?

Graf č. 3: Rozdělení odpovědí dle školního stupně a pohlaví v absolutních četnostech (N=100)

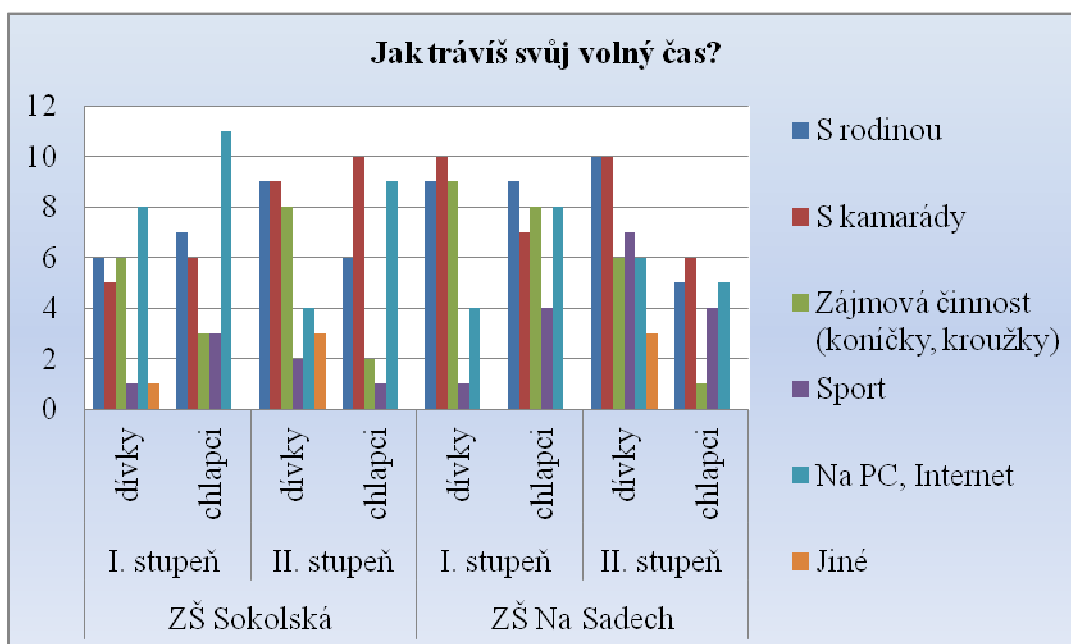

Zdroj: vlastní výzkum

V této otázce mě zajímalo, jak se děti cítí v rodinném prostředí, ve kterém vyrůstají. Z výsledků grafu vyplývá jednoznačná odpověď, že si v rodině rozumí. Celkem 78 respondentů odpovědělo „rozumíme si“. Odpověď „někdy si rozumíme, někdy ne“ označilo celkem 22 respondentů. Nikdo neoznačil odpověď „nerozumíme si“. Předpokládal jsem, že nejvíce problémů bude v rodinách u žáků na druhém stupni, kdy ve věku kolem 15. roku dochází k větším názorovým střetům s rodiči, než v mladším věku. Mé očekávání se naplnilo pouze částečně. Byť žáci druhého stupně vykázali větší podíl odpovědí „někdy si rozumíme, někdy ne“, ovšem nikdo na otázku neodpověděl záporně.

Otázka č. 3: Jak trávíš svůj volný čas?

Graf č. 4: Rozdělení odpovědí dle školního stupně a pohlaví v absolutních četnostech (N=100)

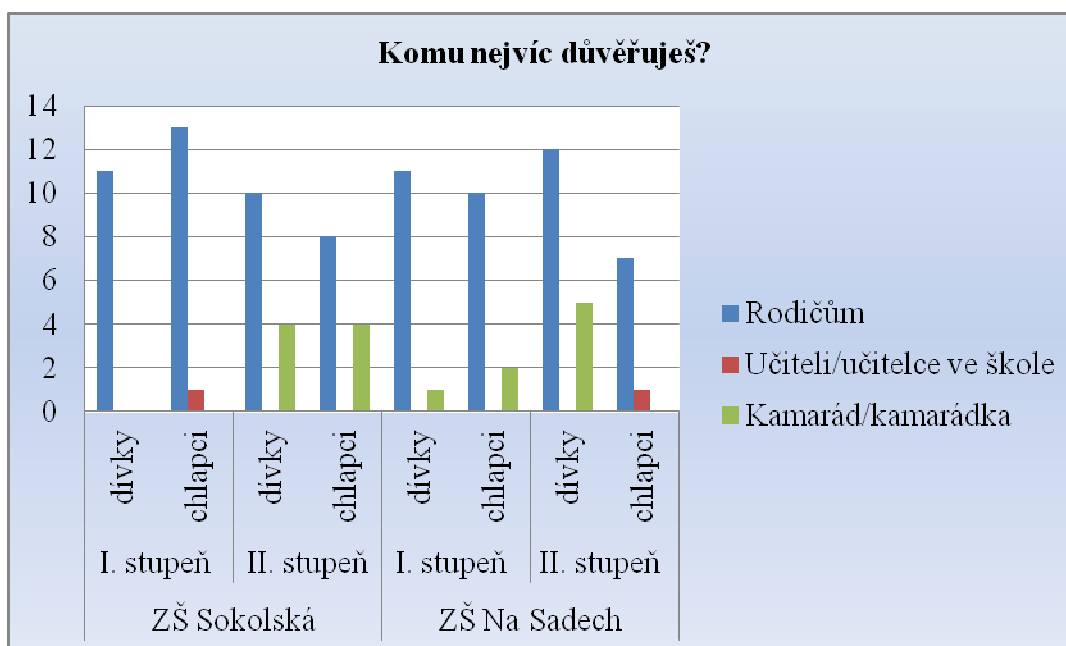

Zdroj: vlastní výzkum

U této otázky respondenti zaškrtovali, jakým činností se nejvíce věnují ve svém volném čase. Z grafu vyplývá, že nejvíce dětí tráví svůj volný čas s kamarády a to celkem 63 respondentů. Druhá nejčastější odpověď byla „s rodinou“ 61 respondentů. Následuje odpověď „na PC, internet“ – 55 respondentů. „Zájmová činnost“ – 43 respondentů. „Sport“ zvolilo 23 respondentů a odpověď „jiné“ 7 respondentů. Z výsledků vyplývá, že sport, který se ocitl až téměř na samém chvostu odpovědí, se v posledních letech stává pro děti pouze okrajovou záležitostí, jak tráví svůj volný čas. Naproti tomu v popředí se stále více objevuje trávení volného času dětí u PC či mobilních zařízení.

Otázka č. 4: Komu nejvíce důvěřuješ?

Graf č. 5: Rozdělení odpovědí dle školního stupně a pohlaví v absolutních četnostech (N=100)

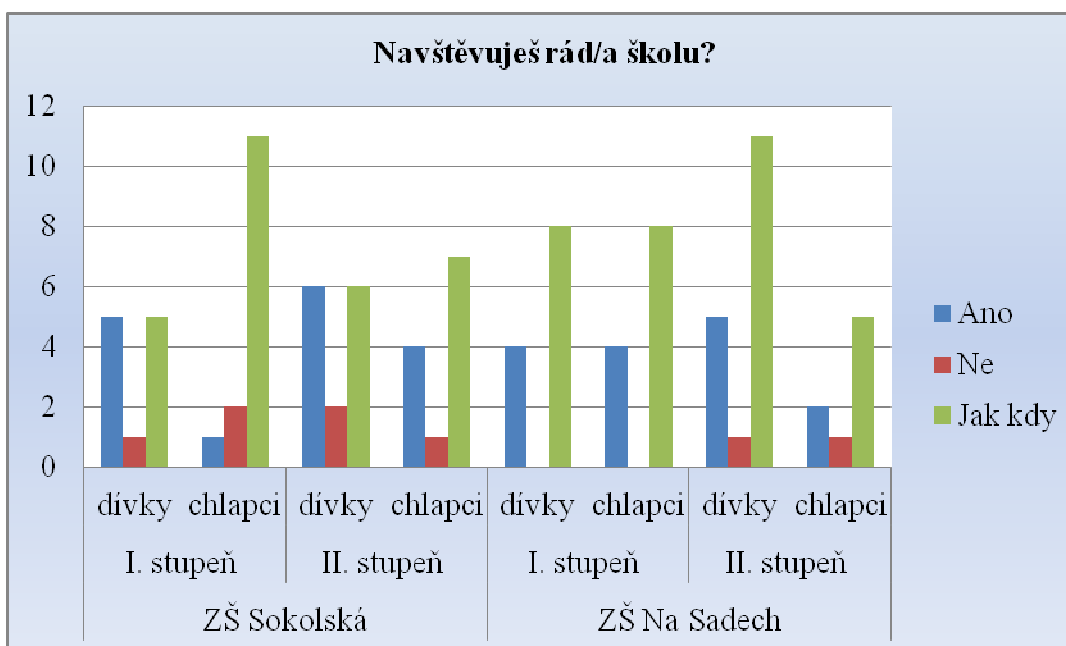
Zdroj: vlastní výzkum

V této otázce mě zajímalo, do koho děti vkládají největší důvěru, pokud vedle sebe postavíme instituce školy, rodiny a jejich vrstevníků. Z výsledku je jasně patrné, že děti na obou stupních nejvíce důvěřují *rodičům*, a to celkem 82 respondentů. Následují *kamarádi*, které označilo 16 respondentů a důvěru v *učitele/učitelku* označili 2 respondenti.

Z grafu je patrné, že u žáků na druhém stupni se důvěra v *kamaráda/kamarádku* zvyšuje v neprospěch rodičů. U dívek se jedná o 9 respondentů, u chlapců jsou to 4 respondenti.

Otázka č. 5: Navštěvuješ rád/a školu?

Graf č. 6: Rozdělení odpovědí dle školního stupně a pohlaví v absolutních četnostech (N=100)

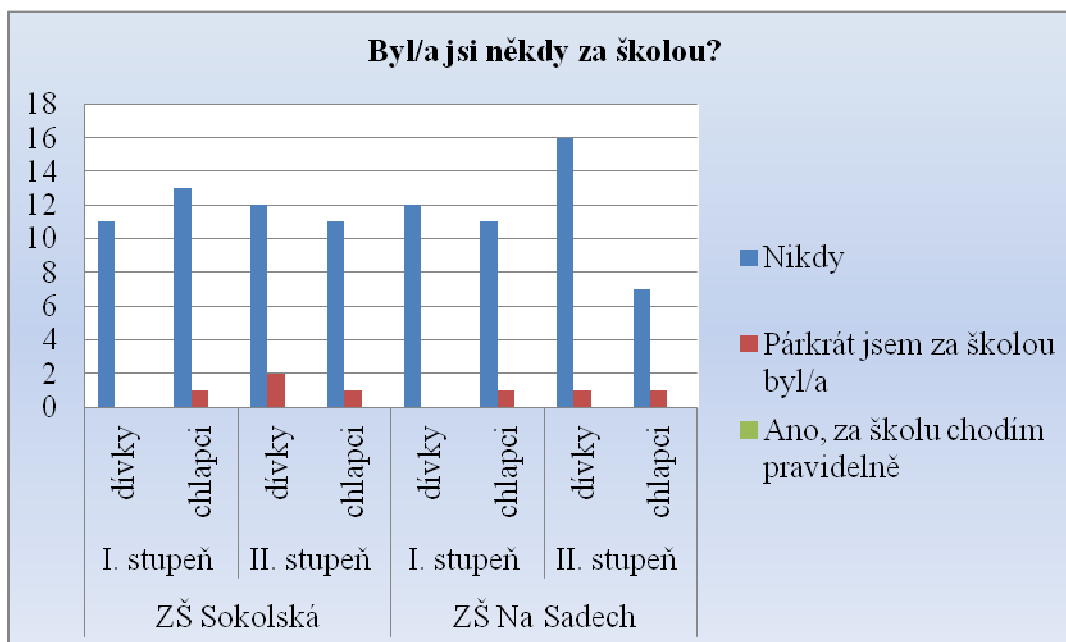
Zdroj: vlastní výzkum

Otázkou jsem sledoval, jak děti vnímají školu nejen z pohledu místa k setkávání, oblíbenosti, ale i odpovědnosti, která je na ně kladena.

Nejvíce odpovědí bylo „*jak kdy*“, které zvolilo 61 respondentů. 31 dětí rádo (*ano*) navštěvuje školu, přičemž vzájemné srovnání obou základních škol je vyrovnané. ZŠ Sokolskou rádo navštěvuje 16 respondentů, na ZŠ Na Sadech to je 15 respondentů. Odpověď „*ne*“ zvolilo 10 respondentů, z toho 8 na ZŠ Sokolská a 2 ze ZŠ Na Sadech.

Otázka č. 6: Byl/a jsi někdy za školou?

Graf č. 7: Rozdělení odpovědí dle školního stupně a pohlaví v absolutních četnostech (N=100)

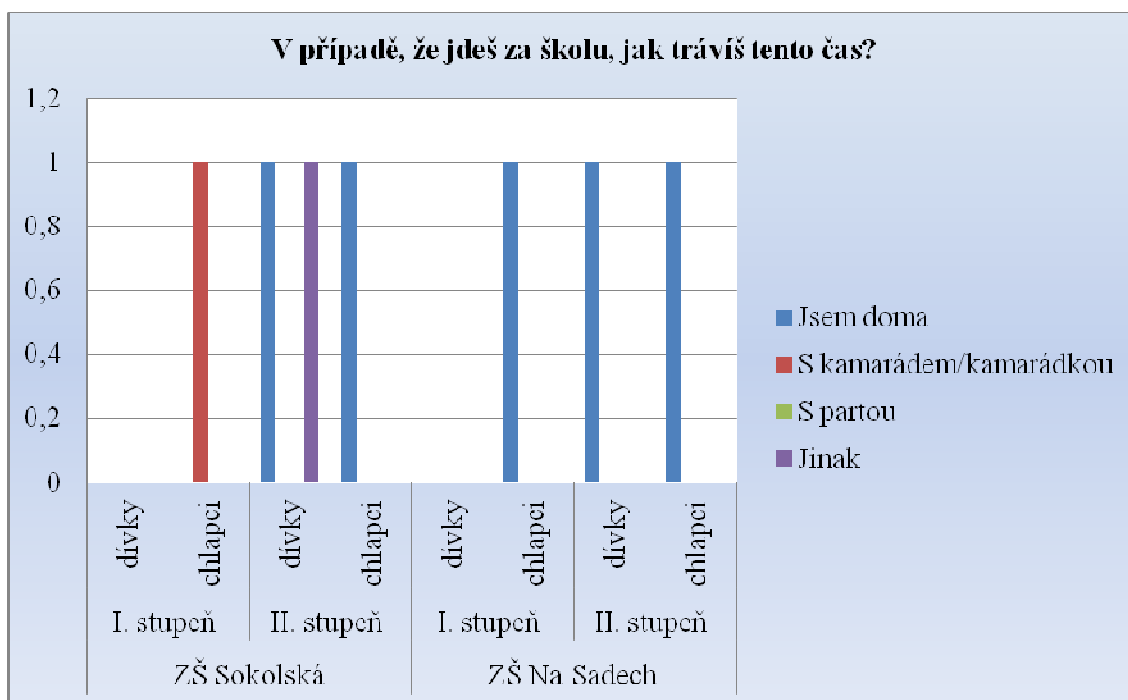

Zdroj: vlastní výzkum

Záškoláctví je jedna z počátečních poruch chování žáků. Na otázku „byl/a jsi někdy za školou“, odpovědělo záporně, tedy „nikdy“ 93 respondentů. Předpokládal jsem, že v případě, kdy respondent přizná záškoláctví, bude se patrně týkat žáků na druhém stupni. Odpověď „párkrát jsem za školou byl/a“ označilo 7 respondentů, z toho 2 na prvním stupni a 5 na stupni druhém. Můj předpoklad se tedy naplnil. Odpověď „ano, za školu chodím pravidelně“ neoznačil žádný z respondentů.

Otázka č. 7: V případě, že jdeš za školu, jak trávíš tento čas?

Graf č. 8: Rozdělení odpovědí dle školního stupně a pohlaví v absolutních četnostech (N=100)

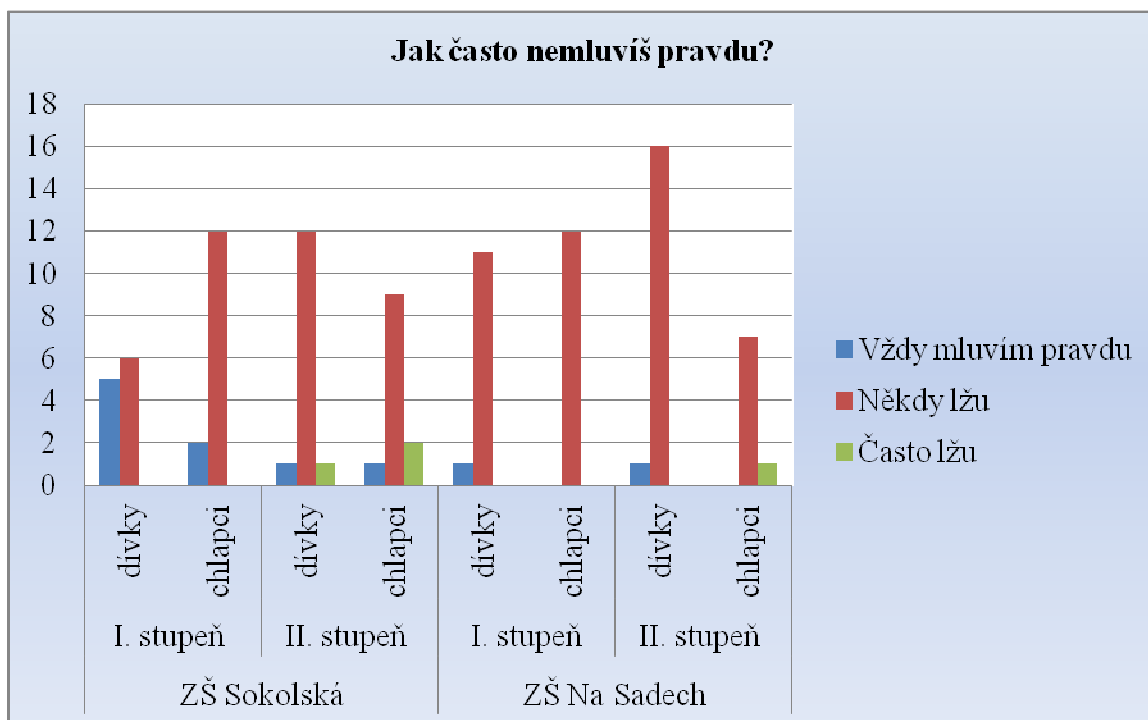

Zdroj: vlastní výzkum

V případě kladné odpovědi na předchozí otázku, respondenti odpovídali, jak tráví svůj čas za školou. Nejvíce času tráví dle odpovědi „doma“ a to v celkovém počtu 5 respondentů. Odpověď „s kamarádem/kamarádkou“ zvolil 1 respondent, odpověď „jinak“ zaškrtl též 1 respondent.

Otázka č. 8: Jak často nemluvíš pravdu?

Graf č. 9: Rozdělení odpovědí dle školního stupně a pohlaví v absolutních četnostech (N=100)

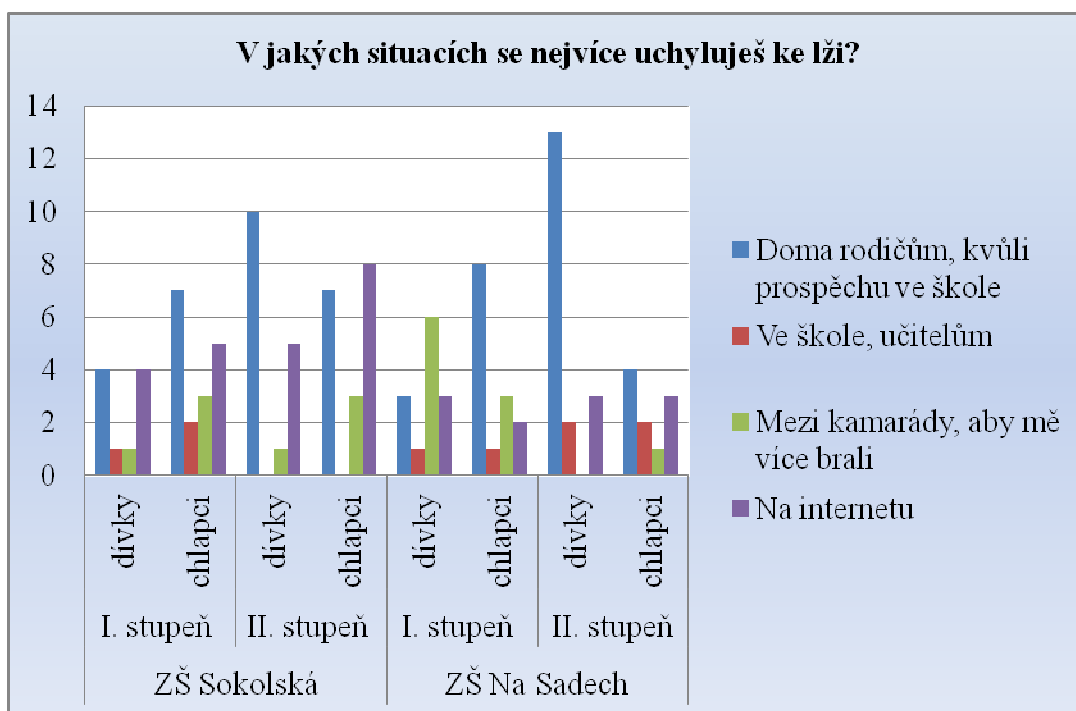
Zdroj: vlastní výzkum

V otázce jsem se pokusil vyhnout slovu lež, která by mohla v dětech vyvolávat negativní reakci a formuloval jsem svou otázku „*jak často nemluvíš pravdu*“. Nejvíce odpovědí bylo „*někdy lžu*“ a to celkem 85. 11 odpovědělo „*vždy mluvím pravdu*“ a 4 „*lžu často*“.

Otázka č. 9: V jakých situacích se nejvíce uchyluješ ke lži?

Graf č. 10: Rozdělení odpovědí dle školního stupně a pohlaví v absolutních četnostech (N=89)

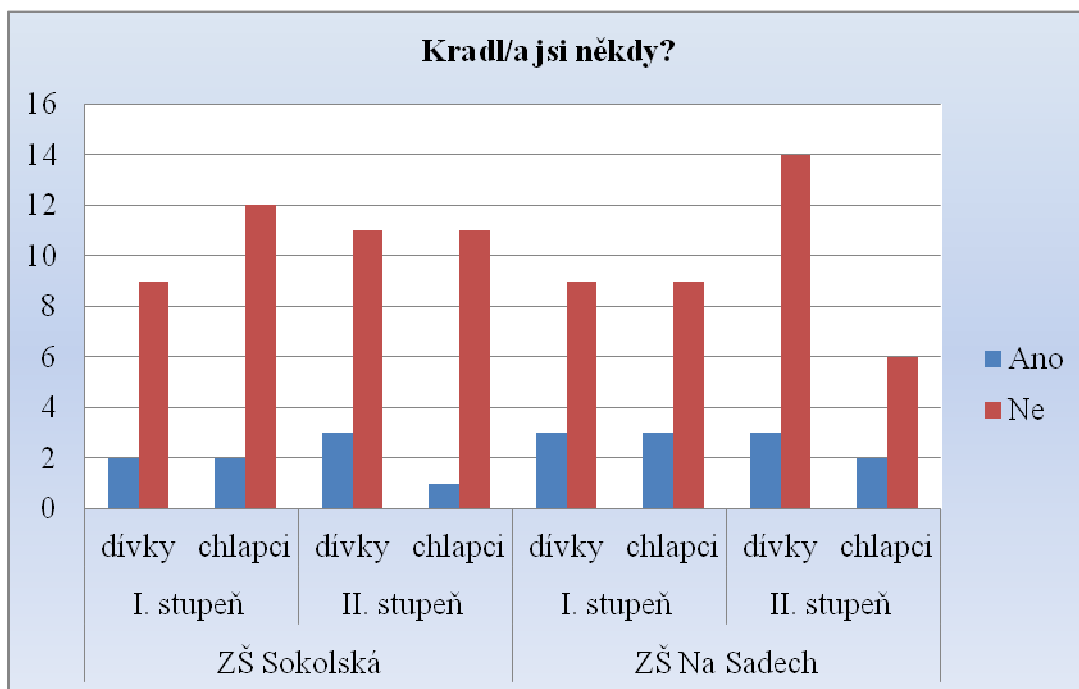

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafického znázornění vyplývá, že nejvíce se děti uchylují ke lži „*doma rodičům, kvůli prospěchu ve škole*“ a to v 56 případech. Pouze ve dvou případech nebyla lež rodičům, kvůli prospěchu na prvním místě a to u chlapců na druhém stupni ZŠ Sokolská, kde byla na prvním místě lež na internetu. V druhém případě byla lež rodičům shodná se lží na internetu a to u dívek na prvním stupni ZŠ Sokolská. Lež „*na internetu*“ označilo celkem 33 respondentů (z toho chlapci 18 a dívky 15). Lež kamarádů, „*aby mě více brali*“ označilo 18 respondentů. Lež „*ve škole, učitelům*“ přiznalo celkem 9 respondentů.

Otázka č. 10: Kradl/a jsi někdy?

Graf č. 11: Rozdělení odpovědí dle školního stupně a pohlaví v absolutních četnostech (N=100)

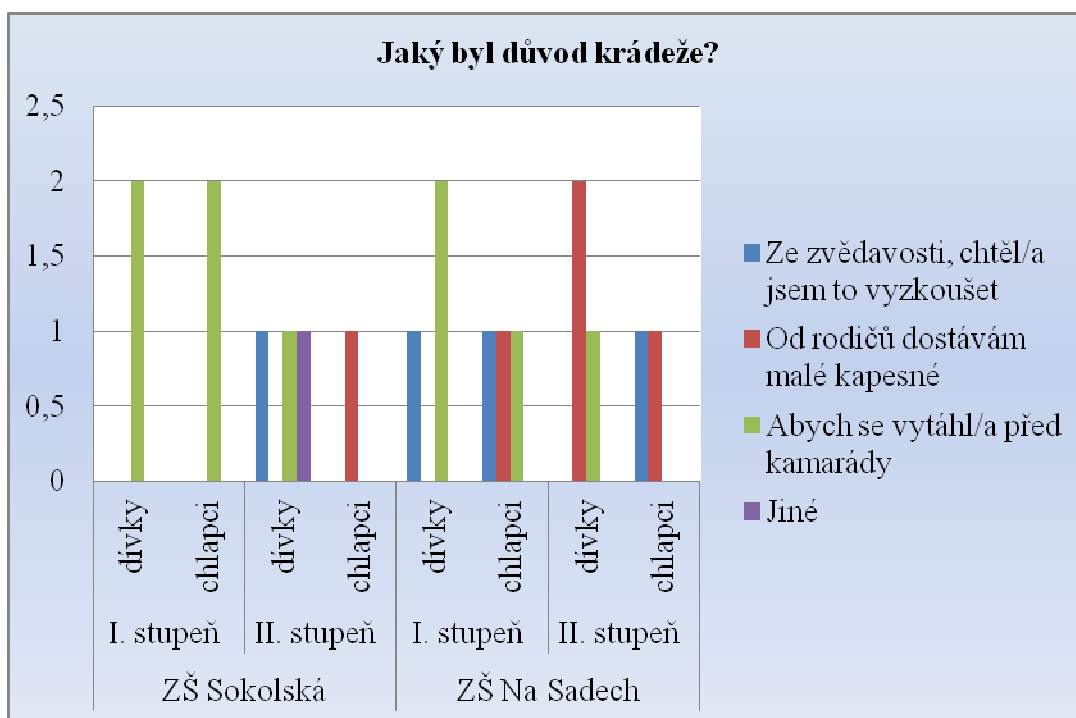
Zdroj: vlastní výzkum

V případě označení „ano“ se jedná o velmi vyrovnané výsledky mezi prvním a druhým stupněm. Totéž platí pro rozdíly mezi chlapci a dívkami. „Ano“ odpovědělo 19 respondentů, z toho dívky 11 a chlapci 8. Na prvním stupni ano zaškrtnulo 10 a na druhém stupni 9 respondentů. Nepotvrdilo se tedy mé přesvědčení, že žáci na druhém stupni se krádeží dopouštějí častěji, než žáci prvního stupně.

„Ne“ odpovědělo celkem 81 respondentů, z toho 43 dívek a 38 chlapců.

Otázka č. 11: Jaký byl důvod krádeže?

Graf č. 12: Rozdělení odpovědí dle školního stupně a pohlaví v absolutních četnostech (N=19)

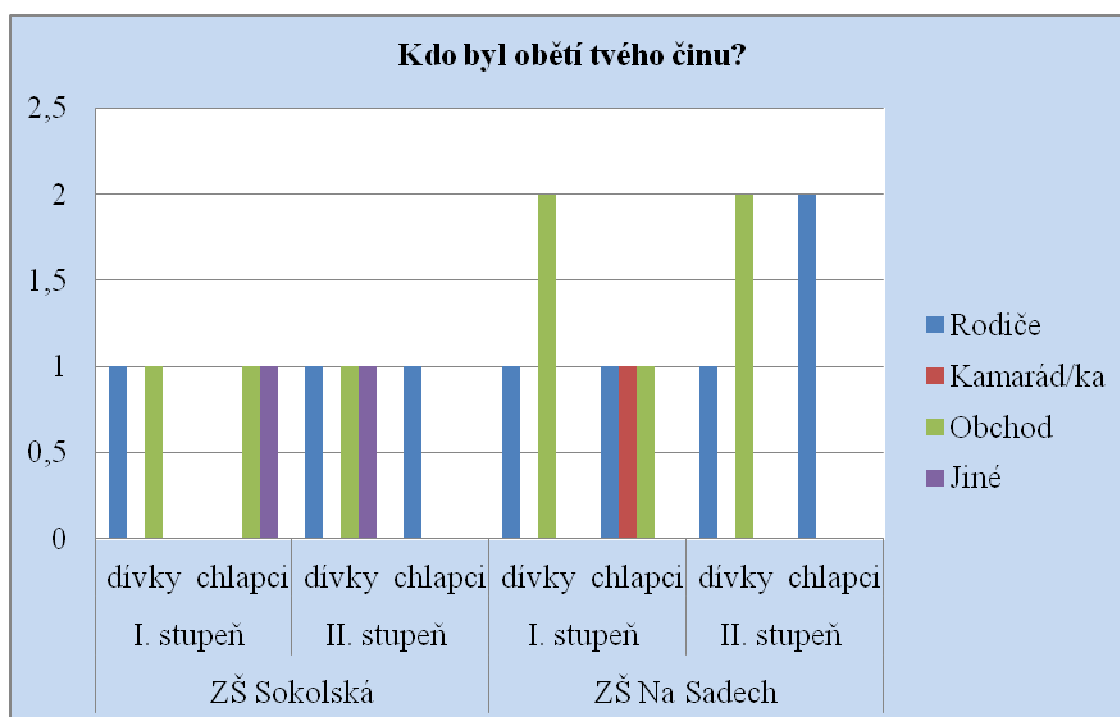

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu vyplývá, že převládá jako důvod krádeže *zviditelnit se* před svými vrstevníky a to celkem v 9 případech. V 5 případech uvádějí respondenti, že ke krádeži vedlo *malé kapesné od rodičů*. *Vyzkoušet* jaké to je, označili 4 respondenti. Jako „jiné“ označil odpověď 1 respondent (dívka, 2. stupeň), kde upřesnil, že se jednalo o prohřešek z *nudy*.

Otázka č. 12: Kdo byl obětí tvého činu?

Graf č. 13: Rozdělení odpovědí dle školního stupně a pohlaví v absolutních četnostech (N=19)

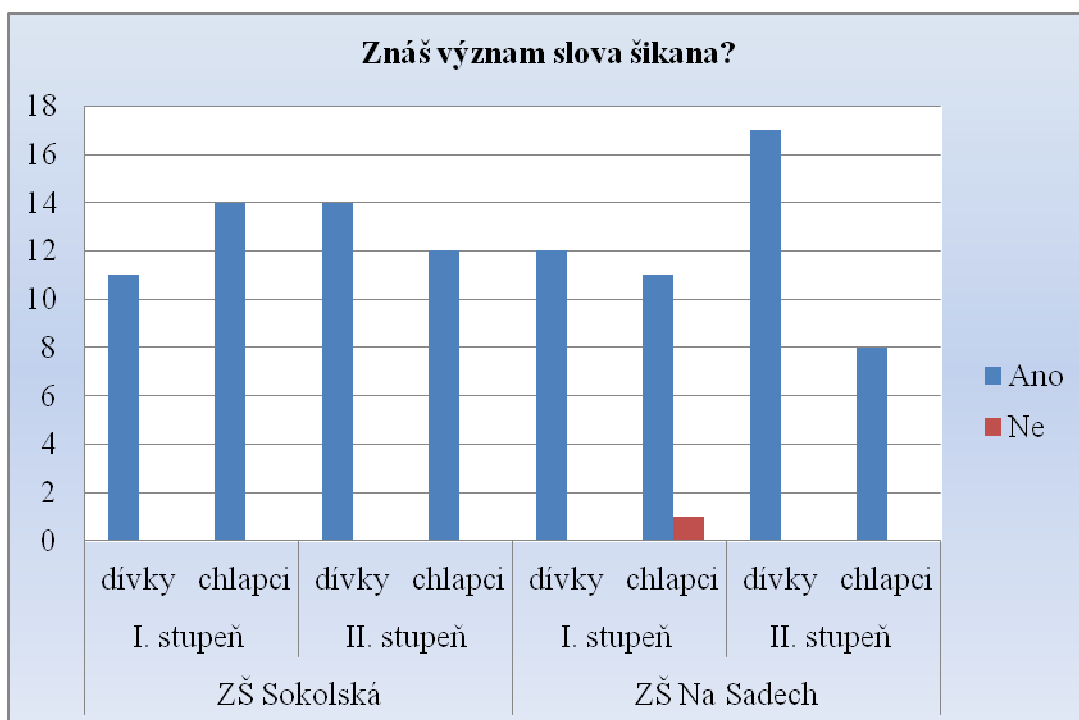

Zdroj: vlastní výzkum

Obchod a rodiče jsou nejčastější odpovědi na otázku. Shodně je označilo celkem osm respondentů. Jeden z respondentů označil kamaráda za oběť jeho činu a jedna zaznamenaná odpověď zněla jiné, kde byla za oběť označena jiná osoba (bez popisu).

Otázka č. 13: Znáš význam slova šikana?

Graf č. 14: Rozdělení odpovědí dle školního stupně a pohlaví v absolutních četnostech (N=100)

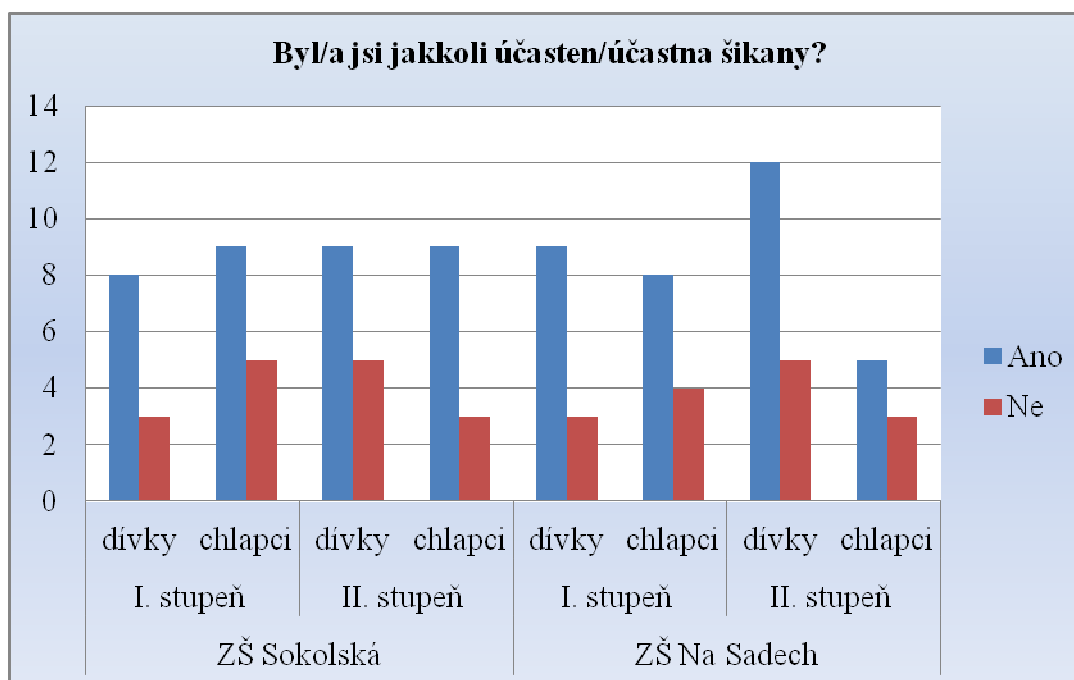

Zdroj: vlastní výzkum

Šikana je v současné době ve společnosti a obzvláště ve školských zařízeních často skloňované slovo. V odpovědích se tato slova potvrdila a význam tohoto slova chápe naprostá většina dotazovaných a to 99 respondentů ze 100 možných. V jednom případě (chlapec, 1 stupeň) označil, že nezná význam tohoto slova.

Otázka č. 14: Byl/a jsi jakkoli účasten/účastna šikany?

Graf č. 15: Rozdělení odpovědí dle školního stupně a pohlaví v absolutních četnostech (N=100)

Zdroj: vlastní výzkum

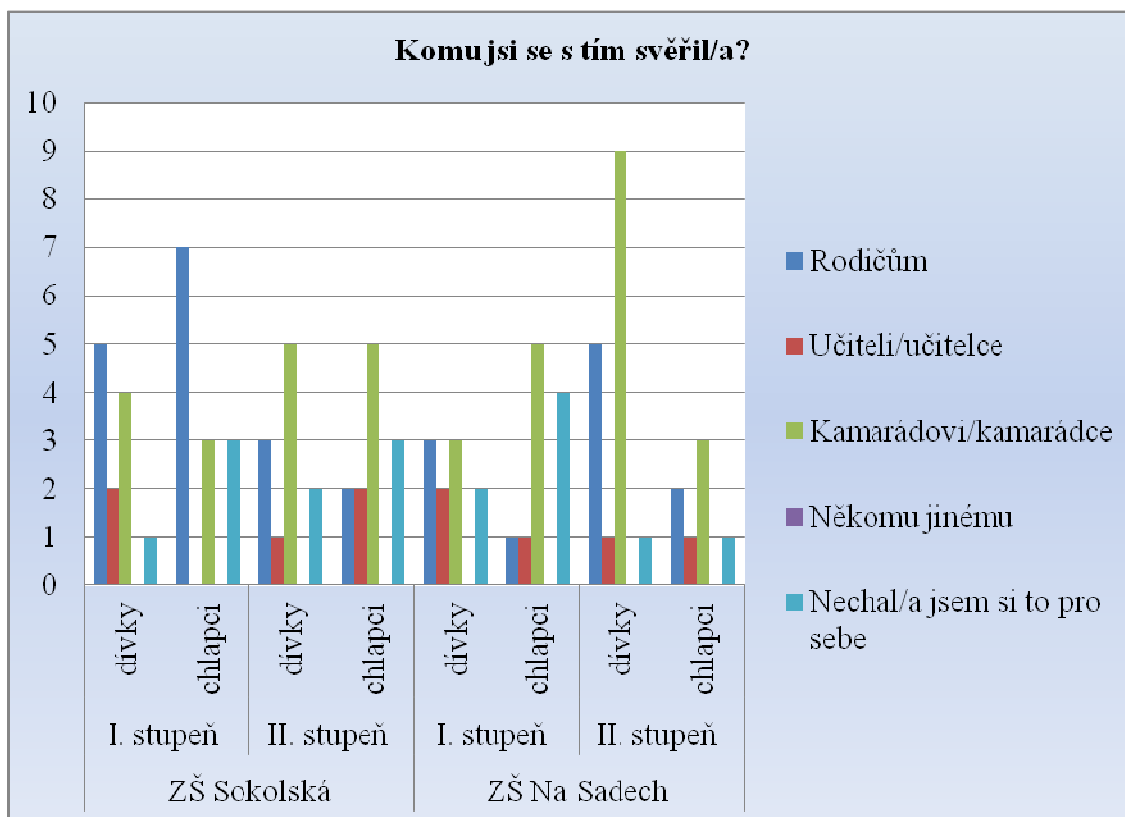
Touto otázkou jsem sledoval, kolik respondentů se již se šikanou jako takovou setkalo. Vzhledem k tomu, že znalost významu slova potvrdilo 99% respondentů, dalo se předpokládat, že ti, co odpověděli „ano“, mají s šikanou již nějakou zkušenost.

Z grafu vyplývá, že odpověď „ano“ zvolilo a tedy s šikanou se již setkalo, nebo bylo jakkoli přímo či nepřímo účastno, více než polovina respondentů - celkem 69. U dívek na prvním stupni obou základních škol to bylo celkem 17 žákyň, u chlapců se jedná celkem o 17 žáků. Na druhém stupni u dívek „ano“ odpovědělo celkem 21 žákyň, u chlapců celkem 14 žáků.

Zápornou odpověď „ne“ zaškrtnulo celkem 29 respondentů. Na prvním stupni u dívek celkem 6 žákyň, u chlapců 9 žáků. Na druhém stupni u dívek 8 žákyň, u chlapců 6 žáků.

Otázka č. 15: komu jsi se s tím svěřil/a?

Graf č. 16: Rozdělení odpovědí dle školního stupně a pohlaví v absolutních četnostech (N=69)

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu je patrné, že nejvíce důvěry mají respondenti ke svým vrstevníkům (kamarád, kamarádka) celkem 37 a rodičům celkem 28. Na dalších místech pak následují odpovědi „nechal jsem si to pro sebe“ celkem 17 a „učiteli“ celkem 10. Variantu „nikomu jinému“ nezaškrtl žádný z respondentů.

Vztah důvěry mezi rodičem x dítětem a pedagogem x dítětem je prevence jakéhokoli rizikového chování dítěte. Z grafu vychází najevo, že respondenti mají větší důvěru v rodiče (v případě šikany) než v učitele. I v porovnání mezi I. a II. stupněm si

toto rozdělení drží konstantní hodnoty. Ale porovnáme-li odpovědi respondentů v této otázce s otázkou č. 4 (Komu nejvíc důvěřuješ), zjistíme, že počet odpovědí „učiteli“ se již zvýšil z 2% na 6,9%. Z toho vyplývá, že učitel jako autorita má v otázce pomoci větší důvěru než v případě všeobecně položené otázky.

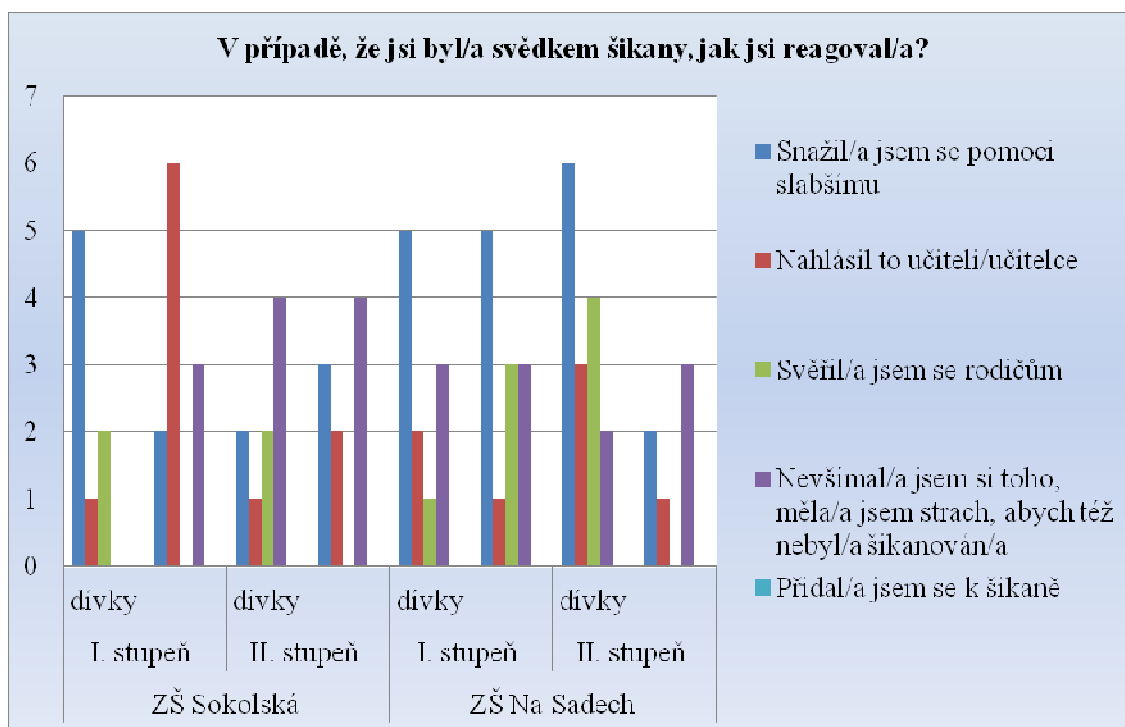
Tabulka č. 3: Rozdělení odpovědí důvěry dle školního stupně

Důvěra					
	I. stupeň Rodiče	I. stupeň Učitelé	II. stupeň Rodiče	II. stupeň Učitelé	Celkem
Dívky	8	4	8	2	22
Chlapci	8	1	4	3	16
Celkem	16	5	12	5	38

Otázka č. 16: V případě, že jsi byl/a svědkem šikany, jak jsi reagoval/a?

Graf č. 17: Rozdělení odpovědí dle školního stupně a pohlaví v absolutních četnostech (N=100)

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafického vyjádření je možné vyčíst, že převládá snaha *pomoci slabšímu*, což označilo 30 (20,7%) respondentů. Dále následuje odpověď, kdy si respondent *raději nevšimá šikany*, z důvodu *strachu*: 22 (15,2%) respondentů. 17 (11,7%) šikanu *nahlásí učiteli* a 12 (8,3%) by se *svěřil rodičům*.

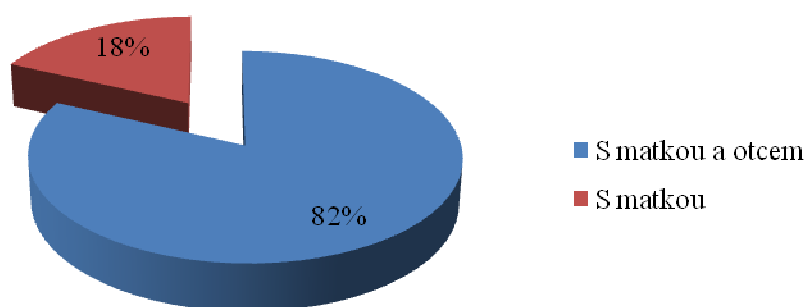
Zde je v této otázce možné hledat opět spojitost s předešlou otázkou č. 15. Je zajímavé sledovat, kdy se role učitele z pozice důvěry opět zvyšuje a 11,7% respondentů by reagovalo ohlášením šikany učiteli.

7.1 Výsledky zkoumaných hypotéz

- *Hypotéza 1: Děti žijící v neúplné rodině, mohou být náchylnější k delikventnímu chování*

Pro posouzení stávající hypotézy, je třeba nejprve zjistit, kolik dětí z našeho vzorku se nalézají v neúplné rodině. To znázorňuje graf č. 1, ze kterého je zřejmé, že v neúplné rodině (pouze s matkou) žije 18% respondentů.

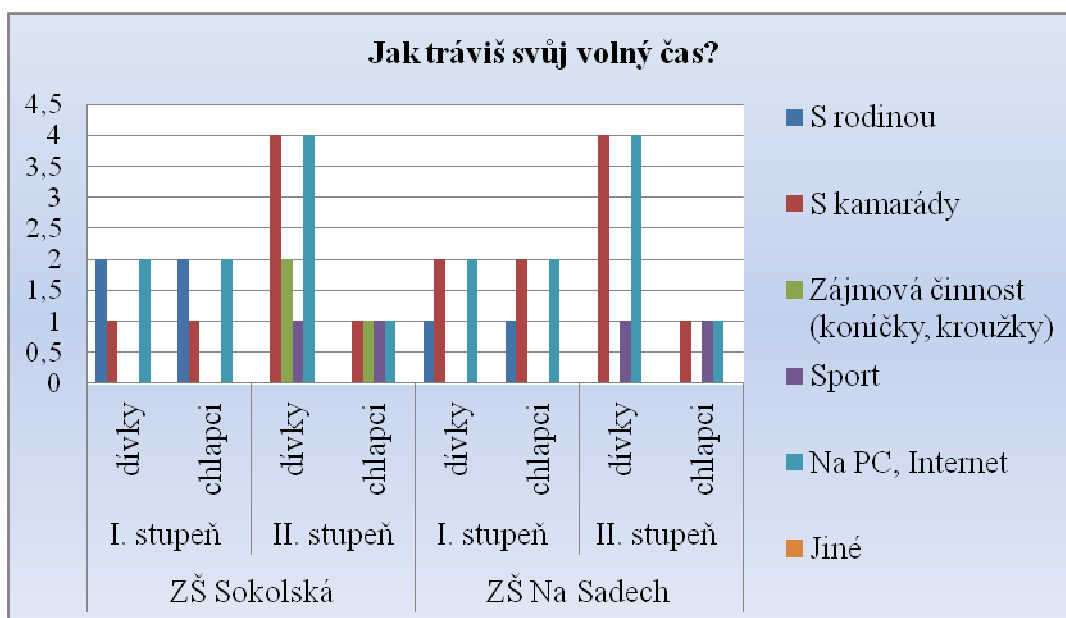
Graf č. 18: Rozdělení respondentů v procentuálních četnostech (N=100)

Zdroj: vlastní výzkum

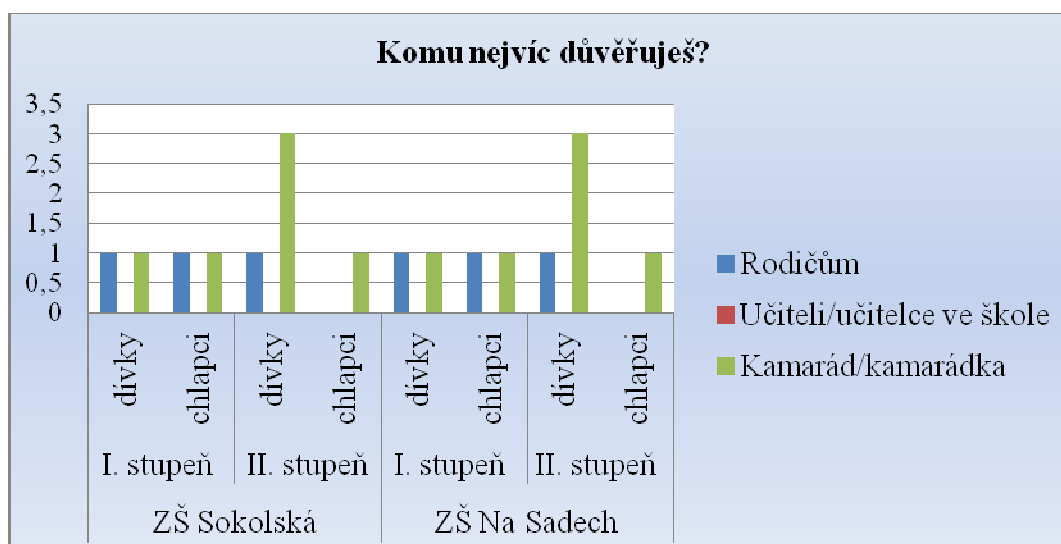
Z položených otázek č. 3, 4, 6 a 10 a následně z grafů č. 4, 6, 9 a 14 jsem zjišťoval a vyhodnocoval, jak na dané otázky odpovídaly děti žijící v neúplné rodině (pouze s matkou).

Graf č. 19: Rozdělení odpovědí dětí žijící v neúplné rodině (s matkou) dle školního stupně a pohlaví v absolutních četnostech (N=18)

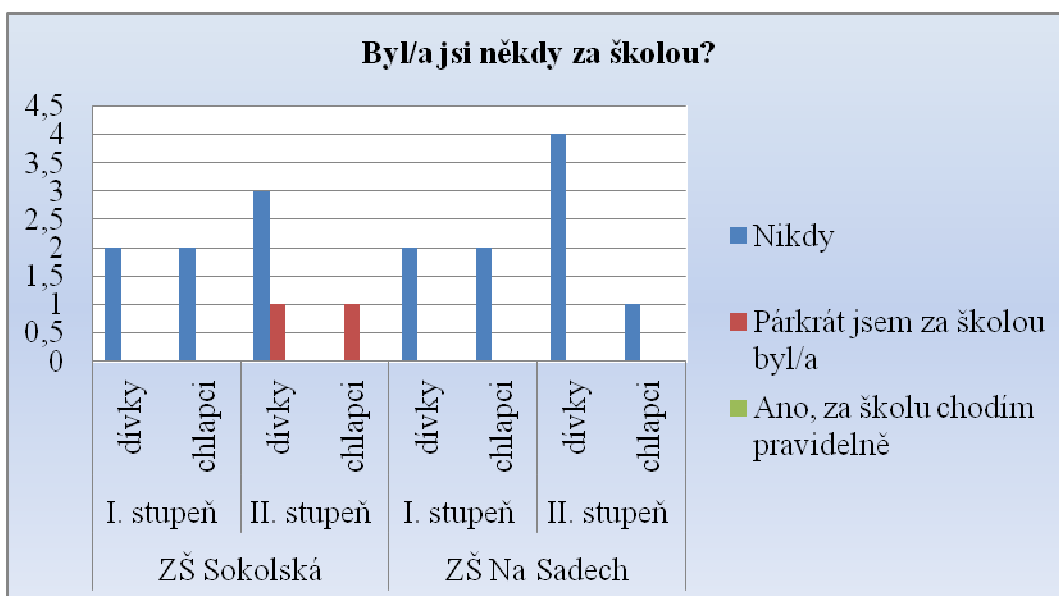
Zdroj: vlastní výzkum

Graf č. 20: Rozdělení odpovědí dětí žijící v neúplné rodině (s matkou) dle školního stupně a pohlaví v absolutních četnostech (N=18)

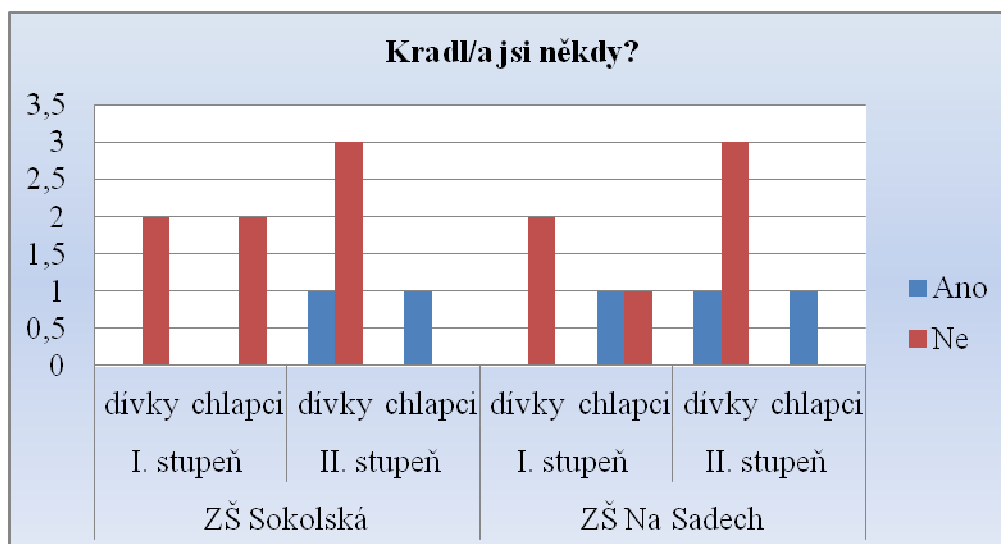
Zdroj: vlastní výzkum

Graf č. 21: Rozdělení odpovědí dětí žijící v neúplné rodině (s matkou) dle školního stupně a pohlaví v absolutních četnostech (N=18)

Zdroj: vlastní výzkum

Graf č. 22: Rozdělení odpovědí dětí žijící v neúplné rodině (s matkou) dle školního stupně a pohlaví v absolutních četnostech (N=18)

Zdroj: vlastní výzkum

Dle zjištěných dat a z grafu č. 20 je zřejmé, že děti z neúplné rodiny tráví nejvíce času na PC, internetu a to všech 18 respondentů (100%), s kamarády pak tráví čas 16 respondentů (88,9%), s rodinou 6 respondentů (33,4%), sport určili 4 respondenti (22,2%) a zájmovou činnost 3 respondenti (16,7%).

Graf č. 21 nám pak prozradil, že nejvíce důvěry se dělí mezi kamarády a rodiče, jen dívky na druhém stupni pak preferují kamarády - 6 respondentů (75%).

Graf č. 22 znázorňuje záškoláctví. „Nikdy“ jsem nebyl za školou, odpovědělo 16 respondentů (88,9%), párkrát to zkusili 2 respondenti (11,1%).

Graf č. 23 zobrazuje odpovědi respondentů na otázku „kradl/a jsi někdy“. Odpověď „ano“ zvolilo 5 respondentů (27,8%) a „ne“ 13 respondentů (72,2%).

Z výše uvedených výsledků vidíme, že u dětí z neúplné rodiny dochází k mírným odchylkám oproti celkově získaným datům, jak v oblasti trávení volného času, kdy nejvíce času dělí mezi kamarády a PC, tak delikventního chování. V záškoláctví se z celkového počtu 7% zvýšila hodnota na 11%. U krádeže pak z celkového počtu 19% došlo k navýšení na 27,8%. Z toho vyplývá, že hypotézu č. 1 můžeme verifikovat.

- *Hypotéza 2: Nadpoloviční většina respondentů se ve škole setkala s šikanou*

Pro vyhodnocení hypotézy jsem využil získaná data z grafu č. 15. Na otázku „byl/a jsi jakkoli účasten/a šikanou“, odpovědělo všech 100 respondentů.

Graf č. 23: Rozdělení odpovědí v absolutních četnostech (N=100)

Zdroj: vlastní výzkum

Graf č. 24: Celkové rozdělení odpovědí v procentech (N=100)

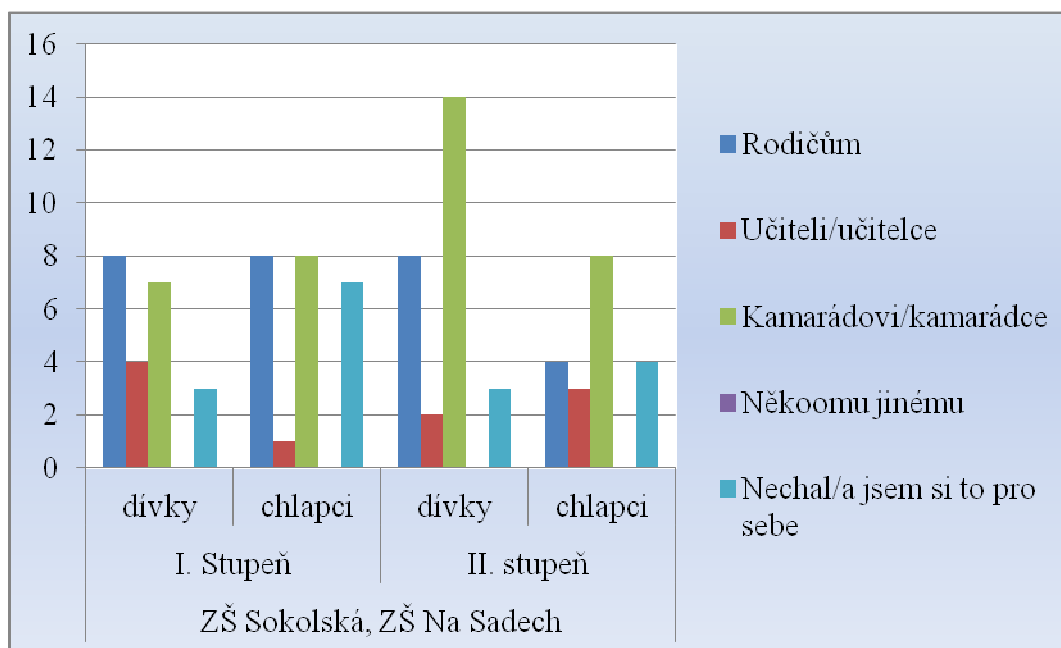

Zdroj: vlastní výzkum

Z výsledků vidíme, že nadpoloviční většina dětí přesně 69% se se šikanou již setkala. Z grafu č. 15 vyplývá, že v případě rozdělení odpovědí dle školního stupně, jsou výsledky zcela rovnocenné. Děti na prvním stupni se s šikanou setkaly v 34 případech což je 69,4%. Děti druhého stupně mají se šikanou zkušenost v 35 případech, což je 68,6%. Na základě zjištěných informací můžeme tedy hypotézu verifikovat.

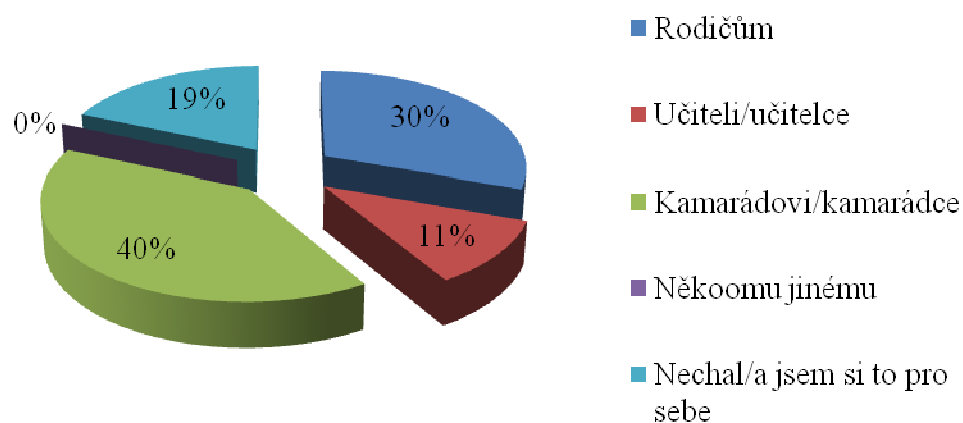
- *Hypotéza 3: Děti jako oběti šikany se více svěřují vrstevníkům než rodičům a učitelům.*

Graf č. 25: Celkové rozdělení v absolutních četnostech (N=69)

Zdroj: vlastní výzkum

Graf č. 26: Celkové rozdělení v procentech (N=100)

Zdroj: vlastní výzkum

V rámci získaných dat z grafu č. 25 a č. 26 vyplývá, že se děti se šikanou nejvíce svěřují svým vrstevníkům v 37 případech, rodičům v 28 případech a učiteli v 10 případech. V porovnání prvního a druhého stupně je vidět, že starší respondenti již dávají přednost svým vrstevníkům než rodičům. Z výše jmenovaného výčtu můžeme hypotézu č. 3 verifikovat.

8 DISKUZE

V rámci své bakalářské práce s názvem „*Role rodiny a školy v prevenci delikventního chování dětí třeboňských základních škol*“ jsem si stanovil cíl získat informace o určitých nežádoucích sociálně patologických jevech, které mohou deformovat chování dětí v uvedeném zařízení. Dále se následně pokusit zjistit, jaký význam má rodina a škola jako instituce, které mohou preventivně působit na chování dětí. Získané informace mohou být přínosem jak samotným školským zařízením, jež byly objektem výzkumu a které mohou pomoci v rozvoje minimálního preventivního programu, tak případně sociálně právní ochrany dětí v Třeboni.

V této kapitole bych rád diskutoval o zjištěných výsledcích, které jsem za pomoci kvantitativního výzkumu získal.

V provedené výzkumu jsem zjistil, že role rodiny má nezpochybnitelný význam směrem k dalšímu vývoji dítěte. Na základě získaných dat z obou základních škol vidíme, že v úplné rodině žije z vybraného vzorku většina, tedy 82% dětí. Naopak v neúplné rodině žije 18% dotázaných dětí. Dle ČSÚ je rozvodovost rodin s dětmi v současné době 60,5%. V neúplných rodinách žije v průměru méně dětí ve srovnání s úplnými rodinami. Z našeho výzkumu vyplývá, že pokud se jedná o neúplnou rodinu, jedná se o rodinu dítěte s matkou. Ženy v současné době stojí v čele neúplných rodin s dětmi, sedmkrát častěji než muži, a to v celé struktuře neúplných rodin (Šťastná, 2009).

V rámci své bakalářské práce a jejího tématu jsem se tedy v jedné části zaměřil na děti, které žijí v neúplné rodině. V tomto ohledu jsem se pokusil zjistit, zda děti, které v takovéto rodině žijí, mohou mít větší problémy s delikvencí než děti v rodině úplné. Z výzkumu vyplynulo, že v případě neúplné rodiny může skutečně docházet k nárůstu počtu delikventního chování, což se potvrdilo. Matějček (1999) uvádí, že rozpad manželství jako takový nepostihuje pouze oba partnery, ale především jejich dítě, a to bez ohledu na věk. Je obecně známé, že dítě velké i malé vnímá atmosféru v rodině, vnímá nervozitu, rozčilování a je tím přímo ohrožen jeho psychosomatický vývoj (Matějček, 1999).

Slabá vazba mezi rodičovstvím, kdy jsou děti vychovávány jen jedním z rodičů, mají dle mezinárodních studií o něco horší výsledky ve škole, více zdravotních a psychických problémů a také střetů se zákonem než děti vyrůstající v úplné rodině. Přítomnost otce v rodině, soudobý průzkum jasně ukazuje jako faktor, jež brání delikvenci syna v rodině (Matoušek, 2011).

V současné době je předpoklad, že se s šikanou ve škole setkává stále více dětí. Jedním z cílů výzkumu bylo proto zjistit, jakou zkušenost mají děti na třeboňských základních školách se šikanou. V případě šikany je nejlépe zmonitorovat stávající stav způsobem, který by dětem umožnil se bez obav svěřit. Nejlepším způsobem se může jevit anonymní dotazník. Stejnou otázkou jak měřit zamoření šikanou se zabýval i Říčan (2010). Nejvíce se osvědčilo zeptat se na šikanu přímo žáků, a to formou anonymního dotazníku (Říčan, 2010).

Základní pravidlem v boji proti školní šikaně je spolupráce rodičů a školy. Škola by měla požádat rodiče o spolupráci a ukázat, že zaměstnancům školy není šikana lhostejná, a chce se jí vážně zabývat. Bendl (2003) uvádí jako příklad třídní schůzky, na kterých škola upozorňuje rodiče na možné změny v chování dětí, které mohou být signálem šikanování ve škole. Jedná se o smysluplnou a konkrétní věc, kterou se může škola bránit proti šikaně. Škola by měla v oblasti spolupráce s rodinou plnit úlohu osvěty, koordinace a konzultace (Bendl, 2003, s. 160-161).

Z výzkumu vyplynulo, že předpoklad se bohužel potvrdil a většina dětí má již s tímto fenoménem ve škole zkušenost. Z vybraného vzorku se prokázalo, že plných 69% dětí má buď osobní zkušenost, nebo se již jakýmkoli jiným způsobem se šikanou ve školském zařízení setkala.

Ze zjištěných dat jsem měl možnost analyzovat, jakou roli má v očích žáků rodina a škola, v případě získané důvěry (konkrétně v oblasti školní šikany, která se na obou základních školách prokázala). Největší problém mnohdy bývá ve školských zařízeních, jež šikanu omlouvají, tolerují a popírají. V takových případech dochází u obětí k těžkým následkům, rozhoduje osobnost oběti a podpora, kterou jí škola poskytla. Oběti nemluví, nepůsobí normálním šťastným dojmem, nevypadají šťastně, nechovají se přirozeně. Je znát, že vzniklou situaci těžko snášejí. U těchto dětí, které nemají morální

podporu, dochází k potlačování důvěry se svěřit učitelé se svým problémem (Fieldová, 2009).

Škola má nespočet nástrojů, jak působit preventivně a potírat šikanu ve škole. Norum pod vedením Dana Olweusema se osvědčil způsob energické kampaně pod vedením externích odborníků za pomoci užšího realizačního týmu tvořeného několika pedagogy. Prvním krokem, je zmapování situace pomocí anonymních dotazníků a výsledky jsou pak prezentovány na schůzi učitelského sboru za účasti rodičů, žáků, školních psychologů a zástupců pedagogicko-psychologické poradny. Cílem je zviditelnění a uvědomění si naléhavosti problému (Říčan, 2010).

V případě rodiny víme, že rodinné vztahy a výchova mohou vést k tomu, že se z dětí stanou aktivní nebo pasivní účastníci šikany. U dětí, které mají problémy v rodině, mají tyto snahu odmítat se svěřit s tím, co je trápí a vyhýbají se rozhovoru o škole (Říčan, 2010).

S ohledem na současnou situaci byl stanoven předpoklad, že se děti raději s problémy svěřují svým kamarádům, než rodičům a učitelům. Z výsledků výzkumného šetření vyplynulo, že děti na treboňských základních školách se se šikanou svěřují nejvíce svým vrstevníkům, čímž se předpoklad potvrdil. Rodičům by se svěřila třetina dotázaných respondentů a učitelé 10% dotazovaných. Domnívám se, že je zapotřebí více podporovat rodiny s dětmi a upevňovat vzájemnou spolupráci rodičů a školy. Východiskem může být přátelská škola a vzájemný respekt mezi pedagogem a žákem, neboť škola nemůže být úspěšná bez spoluúčasti a spolupráce dětí. Pokud se to podaří, důvěra dětí v instituce se nepochybně zvýší.

9 ZÁVĚR

Bakalářská práce na základě stanoveného cíle popisuje míru delikventního chování na třeboňských základních školách. Výsledky výzkumu pak srovnává s autory, kteří se podobné problematice věnují a odborně publikují.

V teoretické části se práce zaměřuje na teoretické vymezení pojmů jako je dítě, nezletilé dítě a popis pojmů jako jsou delikvence nebo kriminalita. Dále se v práci setkáváme s příčinami (dědičnost, sociální faktory, rodina, škola, hyperaktivita), které mohou působit a měnit chování jednotlivců, čímž následně dochází k sociálně-patologickým jevům. Následuje popis institucí rodiny a školy, jež jsou jedním ze základních prvků výchovy jednotlivce a prolínají se celou prací. V další části se práce zabývá prevencí jako nástrojem k předcházení možných negativních jevů v chování.

Ve výzkumné části jsou zahrnuty závěry výzkumu a následuje diskuze nad zjištěnými výsledky. Základem výzkumu byl strukturovaný dotazník pro žáky třeboňských základních škol. V kapitole interpretace získaných dat se pomocí grafického znázornění prezentují odpovědi respondentů. V následném komentáři, který je součástí každého grafu, se prezentují závěry z provedeného výzkumu.

V závěrečné části práce se v kapitole diskuze uvádí zjištěné poznatky z práce, kterých bylo výzkumem dosaženo. Hlavním cílem výzkumu jsou pak stanovené tři hypotézy, které jsem si na počátku práce položil. První hypotéza s názvem: *Děti žijící v neúplné rodině, mohou být náchylnější k delikventnímu chování*, se potvrdila. Děti, které vyrůstají v neúplné rodině, mohou mít větší sklony k delikventnímu chování. Dle Matějčka (1999) má skutečně neúplná rodina podíl na možném delikventním chování jedince.

Druhá stanovená hypotéza: *Nadpoloviční většina respondentů se ve škole setkala s šikanou*, se potvrdila a vede k závěru, že šikana ve školských zařízeních je v současnosti velkým problémem, což potvrzuje i Říčan (2010) ve svých publikacích.

Třetí stanovená hypotéza: *Děti jako oběti šikany se více svěřují vrstevníkům než rodičům a učitelům* se též potvrdila. U dětí to bývá většinou pocit důvěry, duševní pohody a porozumění. Ne vždy se tak stává v případě rodiny, kdy rodiče nepřikládají

komunikaci s dětmi velkou důležitostí. Musejí řešit jiné problémy (v zaměstnání aj.) a výchova dostává vážné trhliny. V podobném duchu vyjadřuje svůj názor i Matějček (1992). V případě školy jde znovu o pocit žáků, že se s problémem mají komu svěřit, kdo je vyslechne a nepůsobí na ně pouze jako nepřístupná autorita. Říčan (2010) uvádí příklady severských zemí (Norsko, Dánsko), kde tomuto faktoru spolupráce mezi školou, rodinou a žákem přiřkládají největší význam v případě prevence před delikventním chováním.

Výstupy z bakalářské práce mohou sloužit zúčastněným školským zařízením, jako zdroj informací pro metodiky prevence a členy učitelského sboru. V neposlední řadě pak zjištěné poznatky mohou být přínosem pro Odbor sociálně-právní ochrany dětí v Třeboni.

10 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BENDL, Stanislav, 2003. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha: ISV, ISBN 80 – 86642 – 08 – 9.
2. DUNOVSKÝ, Jiří a kol. *Sociální pediatrie, vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999, 275 s. ISBN 80-7169-254-9
3. DUNOVSKÝ, Jiří, 1986. *Dítě a poruchy rodiny*. 1. vyd. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 140 s. ISBN 08-040-86.
4. FIELD, Evelyn, 2009. *Jak se bránit šikaně: praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. 1. vyd. Praha: Ikar, 311 s. ISBN 978-80-249-1176-2.
5. GAVORA, Petr, 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 207 s. ISBN 80-85931-79-6.
6. KOHOUTEK, Rudolf, 1989. *Rodinné prostředí*. 1. vyd. Brno: Pedagogický ústav města Brna, 11 s. ISBN 08-040-86.
7. KOLÁŘ, Michal, 2009. *Sborník příspěvků z konference: Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém*. 1. vyd. Brno: Tribun EU, 270 s. ISBN 978-80-7399-857-8.
8. KREBS, Vojtěch a kol. 2005. *Sociální politika*. 3. vyd. Praha: ASPI, 502 s. ISBN 80-7357-050-5.
9. KUČHTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ, 2012. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. C.H.BECK, 636 s. ISBN 978-80-7400-429-2.
10. LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK, 2011. *Psychická deprivace v dětství*. 4. vyd. Praha: Karolinum, 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.
11. LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 1998. *Vývojová psychologie*. 3. vyd. Praha: Grada Publishing, 344 s. ISBN 80-7169-195-X.
12. MACEK, Petr a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2003. *Adolescence*. 2. vyd. Praha: Portál, 141 s. ISBN 80-7178-747-7.
13. MARTÍNEK, Zdeněk a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2009. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada, 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.

14. MATĚJČEK, Zdeněk, 2008. *Co děti nejvíc potřebují*. 5. vyd. Praha: Portál, 108 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-807-3675-042.
15. MATĚJČEK, Zdeněk, 1992. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 215 s. ISBN 80-04-25236-2.
16. MATĚJČEK, Zdeněk, 1999. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. 1. vyd. Praha: Grada, 144 s. ISBN 80-7169-879-0.
17. MATOUŠEK, Oldřich, 2011. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 344 s. ISBN 978-80-7367-825-8.
18. MATOUŠEK, Oldřich, 1996. *Práce s rizikovou mládeží: projekt lata a další alternativy veznění mládeže*. 1. vyd. Praha: Portál, 87 s. ISBN 80-7178-064-2.
19. MATOUŠEK, Oldřich, 1993. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 124 s. ISBN 80-901424-7-8.
20. MÜLLER, Oldřich a kol, 2001. *Dítě se speciálními vzdělávacími potřebami v běžné škole*. 1. vyd. Olomouc: UP, 289 s. ISBN 80-244-0231-9.
21. NAKONEČNÝ, Milan, 1999. *Sociální psychologie*. 2. vyd. Praha: Academia, 287 s. ISBN 80-2000-690-7.
22. NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL, 2004. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 452 s. ISBN 80-7357-026-2.
23. PETRUSEK, Miloslav a Alena VODÁKOVÁ, 1996. *Velký sociologický slovník*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 1627 s. ISBN 80-718-4310-5.
24. PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ, 2001. *Pedagogický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 322 s. ISBN 80-7178-579-2.
25. ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu: pro střední školy*. 1. vyd. Praha: Grada, 155 s. ISBN 978-80-247-2991-6.
26. SATIROVÁ, Virginia, 1994. *Kniha o rodině*. 1. vyd. Praha: Práh, 349 s. ISBN 80-901325-0-2.
27. STŘELEČEK, Stanislav, 1992. *Kapitoly z rodinné výchovy*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 157 s. ISBN 80-85298-84-8.
28. ŠŤASTNÁ, Anna, 2009. *Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 131 s. ISBN 978-80-7416-038-7.

29. VACEK, Pavel, 2010. *Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech: vybrané okruhy etopedické problematiky*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 122 s. ISBN 978-80-7435-051-1.
30. VALIŠOVÁ, Alena, 1994. *Asertivita v rodině a ve škole, aneb, Zásady přímého jednání mezi dětmi, rodiči a učiteli: vybrané okruhy etopedické problematiky*. 2. vyd. Jinočany: H + H, 152 s. ISBN 80-85787-29-6.
31. VITÁSKOVÁ, Kateřina, 2005. *Etopedie: vybrané okruhy etopedické problematiky*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 68 s. ISBN 80-736-8123-4.
32. VOJTOVÁ, Věra, 2008. *Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 136 s. ISBN 80-210-3532-3.
33. Zákon č. 2/1993 Sb., *listina základních práv a svobod*, v platném znění.
34. Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník*, v platném znění.
35. Zákon č. 359/1999 Sb., *o sociálně právní ochraně dětí*, v platném znění.

11. PŘÍLOHY

Dotazník

S kým bydlíš?

- S matkou a otcem
- S otcem
- S prarodiči
- Jiná

Jaký je tvůj vztah s členy rodiny?

- Rozumíme si
- Někdy si rozumíme, někdy ne
- Nerozumíme si

Jak trávíš svůj volný čas?

- S rodinou
- S kamarády
- Zájmová činnost (koníčky, kroužky)
- Sport
- Na PC, Internet

Komu nejvíc důvěřuješ?

- Rodičům
- Učiteli/učitelce ve škole
- Kamarádovi/kamarádce

Navštěvuješ rád/a školu?

- Ano
- Ne
- Jak kdy

Byl/a jsi někdy za školou?

- Nikdy
- Párkrát jsem za školou byl/a
- Ano, pravidelně chodím za školu

V případě, že jdeš za školu, jak trávíš tento čas?

- Jsem doma
- S kamarádem/kamarádkou
- S partou
- Jinak

Jak často nemluvíš pravdu?

- Vždy mluvím pravdu
- Někdy lžu
- Často lžu

V jakých situacích se nejvíce uchyluješ ke lži?

- Doma rodičům, kvůli prospěchu ve škole
- Ve škole, učitelům
- Mezi kamarády, aby mě více brali
- Na internetu

Kradl/a jsi někdy?

- Ano
- Ne

Jaký byl důvod krádeže?

- Ze zvědavosti, chtěl/a jsem to vyzkoušet
- Od rodičů dostávám malé kapesné
- Abych se vytáhl/a před kamarády
- Jiné

Kdo byl obětí tvého činu?

- Rodiče
- Kamarád/kamarádka
- Obchod
- Jiné

Znáš význam slova šikana?

- Ano
- Ne

Byl/a jsi jakkoli účasten/a šikany?

- Ano
- Ne

Komu jsi se s tím svěřil/a?

- Rodičům
- Učiteli/učitelce
- Kamarádovi/kamarádce
- Někomu jinému
- Nechal/a jsem si to pro sebe

V případě, že jsi byl/a ve škole svědkem šikany, jak jsi reagoval/a

- Snažil/a jsem se pomoci slabšímu
- Nahlásil jsem to učiteli/učitelce
- Svěřil/a jsem se rodičům
- Nevšímal/a jsem si toho, měla/a jsem strach, abych též nebyl/a šikanována/a
- Přidal/a jsem se k šikaně